

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta
Katedra psychosociálních věd a etiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Následky sexuálního zneužívání
Consequences of Sexual Abuse

Vypracovala: Lenka Žďárková

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Miroslava Štrébllová, CSc.

Poděkování :

Děkuji paní doktorce Miroslavě Štréblové CSc. za trpělivé vedení, cenné nápady a přátelskou atmosféru. Dále velmi děkuji všem dívkám a ženám, které byly ochotny se podělit o svá trápení a bez nichž by má práce nevznikla.

Děkuji také rodině za důvěru a podporu a především mému příteli za pomoc a velkou trpělivost.

Prohlášení :

*„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem *Následky sexuálního zneužívání* napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“*

V Praze dne 18.8.2009

Lenka Žďárková

Anotace

Diplomová práce se zabývá následky, které si do dospělosti nesou ženy sexuálně zneužité v dětství. Obsahuje podrobné informace o okolnostech a druhu sexuálního zneužívání, původu pachatele a jeho oběti, způsobu vyšetřování, možnostech odborné péče a právních důsledcích trestného činu. Cílem práce je na základě životních příběhů jednotlivých respondentek prozkoumat vztah sexuálního zneužívání členem rodiny a přístupu člena, který je oběti nejbližší ke zjištěnému zneužívání. Klíčové body zahrnuté v kazuistikách charakterizují zkoumané ženy a pomáhají zjistit souvislosti mezi rodinnými vztahy a následky sexuálního zneužívání v dospělosti.

Klíčová slova: sexuální zneužívání, formy sexuálního zneužívání, syndrom CAN, syndrom CSA, charakteristiky oběti sexuálního zneužívání, způsob vyšetřování sexuálního zneužívání, pachatel, následky sexuálního zneužívání, druhy terapie, legislativní řešení trestného činu

Annotation

The dissertation deals with the consequences that women, who were sexually abused in their childhood, carry into their adult age. It contains detailed information about circumstances and nature of sexual abuse, origin of the offender and his or her victim, method of investigation, possibilities of expert care and legal consequences of criminal offence. Based on life experience of individual respondents, the goal of this dissertation is to investigate the relation of sexual abuse by a family member and approach of person who is the closest to the victim of abuse. The key points included in the casuistries characterise the investigated women and help discover the relations between family relationships and consequences of sexual abuse in the adult age.

Keywords: sexual abuse, forms of sexual abuse, CAN syndrome, CSA syndrome, victim, investigation, offender, consequences, therapy, law aspects of criminal offence.

OBSAH

<i>Anotace</i>	4
<i>OBSAH</i>	6
<i>ÚVOD</i>	8
<i>1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ</i>	9
<i>2 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ</i>	10
<i>2.1 Formy sexuálního zneužívání</i>	10
<i>2.2 Vztah agrese a sexuálního násilí</i>	11
<i>3 OBĚŤ SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ</i>	14
<i>3.1 Ohrožené skupiny dětí, ohrožené oběti</i>	15
<i>3.2 Komunikace s obětí trestného činu sexuální zneužívání</i>	16
<i>4 SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE</i>	18
<i>4.1 Pojem sekundární viktimizace</i>	18
<i>4.1.1 Pachatel</i>	20
<i>4.1.2 Reakce okolí</i>	23
<i>4.2 Vyšetřování</i>	23
<i>4.2.1 Postup</i>	24
<i>4.2.2 Demonstrační pomůcky - Jája a Pája</i>	26
<i>5 NÁSLEDKY SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ</i>	32
<i>5.1 Sexuální zneužívání jako systém vytvářející trauma – reakce oběti</i>	32
<i>5.2 Psychické poruchy</i>	37
<i>6 TERAPIE OBĚTI SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ</i>	40
<i>6.1 Terapie dětské oběti</i>	41
<i>6.2 Terapie dospělých obětí zneužívaných v dětství</i>	44
<i>6.2.1 Systemická párová terapie deprese</i>	44
<i>7 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ V OBLASTI LEGISLATIVY</i>	46
<i>7.1 Právní vymezení trestných činů</i>	47
<i>7.1.1 Trestný čin pohlavního zneužívání</i>	47
<i>7.1.2 Ohrožování mravní výchovy dítěte, svádění k pohlavnímu styku</i>	49
<i>7.2 Ochrana dětí a obětí trestného činu ve 20. století</i>	49
<i>8 CÍLE A METODIKA VÝZKUMU</i>	52

8.1 Cíl výzkumu.....	52
8.2 Úkoly výzkumu.....	52
8.3 Charakteristika zkoumaného souboru, metody šetření.....	54
9 DATA A JEJICH ZPRACOVÁNÍ.....	55
1. Případ - U.C.....	55
2. Případ - K.T.....	57
3. Případ - N.O.....	59
4. Případ - O.B.....	61
5. Případ - S.T.....	63
6. Případ - J.R.....	65
7. Případ - A.V.....	67
8. Případ - L. J.....	69
9. Případ - V.R.....	70
10. Případ - A.N.....	72
11. Případ - I.S.....	73
12. Případ - K. B.....	74
13. Případ - Z.Z.....	76
14. Případ - M. Z.....	78
15. Případ - Z.K.....	79
16. Případ – B.D.....	82
10 ZÁVĚRY VÝZKUMU V KLÍČOVÝCH BODECH.....	84
ZÁVĚR.....	90
SHRNUTÍ.....	92
SUMMARY.....	93
LITERATURA.....	94
PŘÍLOHY.....	98

ÚVOD

Sexuální zneužívání je dlouhodobým, protiprávním aktem, který zanechává oběti závažné následky nejen na těle, ale především na duši. Bývá spojeno s tělesným a citovým týráním, zastrašováním, vyhrožováním, a má negativní dopady na postoj dítěte či dospívajícího k sobě samému a opačnému pohlaví, které si přenáší do dospělosti. Četnost případů, kdy se pachatelem trestného činu sexuálního zneužívání stává rodinný příslušník, je v odborných zdrojích uváděna jako procentuálně mnohem vyšší, než by se laické veřejnosti mohlo zdát. Nejčastěji jsou uváděny osoby, se kterými má zneužívaná osoba pravidelný kontakt (příbuzní jako strýc, prarodič, výjimkou není ani matka či bratr), na druhém místě pomyslného žebříčku stojí otcové či muži žijící s postiženou osobou v domácnosti.

Jaké následky si odnáší dítě do života, pokud bylo zneužito či dokonce zneužíváno blízkým členem rodiny? Jaký dopady na život v dospělosti mají reakce osoby, které se obět' svěčila? I to jsou otázky, na které tato studie hledá odpověď.

V první části práce, která má sedm kapitol, se autorka zaměřuje na vymezení pojmů, které souvisí se sexuálním zneužíváním, dále na druhy sexuálního zneužívání, na obět' sexuálního zneužívání – především na ohrožené skupiny dětí. Další kapitola se zabývá sekundární viktimizací a jejím vlivem na psychiku postižené oběti. Stěžejní částí je kapitola pátá, která se věnuje následkům sexuálního zneužívání. Závěr první části práce obsahuje možnosti terapie pro dětskou i pro dospělé obět' a úpravu problému sexuálního zneužívání v legislativní oblasti.

Cílem práce bylo poukázat, jaký vliv má původ pachatele trestného činu sexuálního zneužívání na reakci nejbližších osob oběti a na její budoucí následky v životě.

Tyto informace jsou zpracovány formou kazuistik, úkoly stanovené v cíli výzkumu jsou podpořeny grafickým zpracováním.

1 ZÁKLADNÍ TERMINOLOGICKÉ VYMEZENÍ

V této kapitole jsou termíny klíčové k pochopení tematiky sexuálního zneužívání. Zastoupení u velkého množství autorů (Dunovský, Chmelík, Milfait, Vaničková), způsobilo, že byly vybrány ty nejpodstatnější. Termíny jsou řazeny abecedně. Z důvodu zahlcení čtenáře jsem se rozhodla pro jejich umístění do zadní části práce, která bude pro tento účel sloužit jako malý slovník (Příloha A, s. 101-106).

V první části slovníku jsou uvedeny pojmy související s agresí, která může být součástí spouštěcího mechanismu zapříčiňující následné sexuální násilí, respektive sexuální zneužívání (agresivita, hněv, asertivita, hostilita, násilí). Dále obsahuje termíny týkající se sexuálního zneužívání (dětská pornografie, prostituce, sexuální násilí, primární viktimizace, sekundární viktimizace, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN), komerční sexuální zneužívání (CSEC)).

Druhá část terminologie se týká samotného sexuálního zneužívání, je stěženi pro pochopení problematiky trestného činu sexuálního zneužívání a rozsáhlejší, je zařazena do další, samostatné kapitoly.

2 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ

Práce není zaměřena pouze na sexuální zneužívání dětí, ale i na vliv rodiny na dítě v rámci utváření povědomí, hranic a znalostí o svém těle a dále formy sexuálního zneužívání.

Úloha rodiny při výchově dítěte, jeho orientaci ve světě, je zřejmá. Koriguje jeho chování, ovlivňuje vývoj jeho osobnosti, učí ho sociálním dovednostem. Rodinnými vztahy určují členové dítěti hranice v oblasti mezilidských vztahů, učí ho postojům. Pozorováním se dá zjistit, že zvýšená pravděpodobnost sexuálního zneužití je u dětí, které mají nízké sebehodnocení a jsou závislé na svém okolí. Méně důvěřují a více se spoléhají okolí, což může být dospělým zneužito.

Jaké jsou rysy sexuálního zneužívání, fyzického a citového týrání? Sexuální zneužívání má mnoho různých podob, může se jednat o terorizování, pohrdání, izolování, záměrné negativní ovlivňování a necitlivost (citové týrání a zanedbávání), bití, pálení a dušení (fyzické týrání), sexuální hrátky a pokusy o styk (přímé sexuální zneužívání).

2.1 Formy sexuálního zneužívání

Jako formy sexuálního zneužití dítěte (ale i dospělé osoby) se uvádějí bezdotykové (nekontaktní) a dotykové (kontaktní).

Bezdotykové, nekontaktní

Mezi bezdotykové zneužívání dětí patří obscénní telefonické hovory, přinucení dítěte k obnažení a jeho fotografování, nátlak na dítě v oblasti sledování pornografických záznamů nebo prohlížení porno časopisů, setkání s exhibicionistou atp. ¹

¹ Vaničková - Sexuální násilí na dětech, 1999

Dotykové, kontaktní

Kontaktní pohlavní zneužívání zahrnuje zpravidla jakýkoliv pohlavní kontakt s dítětem včetně osahávání pohlavních orgánů dítěte.

„Mezi tyto formy zneužití patří pohlavní styk vaginální, anální, orální, ale také intrafemorální pohlavní styk (mezi stehna), dotýkání se erotogenních zón dětského těla, pronikání prstem, jazykem nebo předměty do vaginy či anusu, laskání prsou a genitálií.“²

Podle Russela (1983) se sexuální zneužití dělí na tři kategorie podle závažnosti:

1. Nejméně závažné formy sexuálního zneužití, mezi které patří vzájemné svlékání, líbání s pronikáním jazyka do úst, produkování neslušných obrázků, sexuální dotyky, laskání genitálií prsty, jazykem, vnucená masturbace.
2. Středně závažné formy, mezi které patří hnětení a líbání prsou, vnikání do vaginy prsty nebo předměty, pronikání prsty, jazykem nebo předměty do anusu, vzájemné dotýkání se genitálií.
3. Mezi velmi závažné formy sexuálního zneužití patří orální sex, k němuž je oběť donucena jako aktivní účastník, nebo orální sex, kdy oběť je pasivním účastníkem sexuální agrese, pohlavní styk vaginální, uskutečněný penisem a anální pohlavní styk uskutečněný penisem.³

2.2 Vztah agrese a sexuálního násilí

V literatuře i statistikách se setkáváme s velkým množstvím agresivních sexuálně motivovaných činů spáchaných na dětech i na dospělých ženách (především). Uvádím dva předpoklady agrese pachatelů vinných sexuálním zneužíváním.

Heredita - dědičnost

² Dunovský - Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, 1995, s. 39

³ Vaničková - Sexuální násilí na dětech, 1999, s. 40

U některých odborníků můžeme nalézt studie, které přinášejí jen málo důkazů pro dědičnost agrese (Carmelli, Rosenman, 1988), jiné naopak prokazují, že geny jsou z hlediska agresivního chování důležitější než vlivy podobného prostředí (Rushton, Eysenk.). Vliv dědičnosti se nejsnadněji dokazuje studiem monozygotních dvojčat (jednovaječných). Rushton a kol. (1986) zkoumal 500 párů monozygot a dizygot. Na základě jejich sebeposouzení v dotaznících zjistil, že monozygota sdílejí altruismus, empatii, péči o jiné, agresivitu a asertivitu v daleko větší míře než dizygota. To ho přesvědčilo o dědičném základě uvedených charakteristik.⁴

Mednick se spolupracovníky (1983, 1987) provedli výzkum u dánských adoptovaných chlapců, a to kolikrát byli odsouzeni pro kriminální čin. Ukázalo se, že procento odsouzených je nejvyšší, byl-li ve vězení jak biologický, tak i adoptivní otec. Vliv biologického otce se jeví jako nejvýznamnější.

Autoři uzavírají, že pokud se něco dědí, pak obecná tendence nerespektovat zákon.

Renfrew tvrdí, že lze předpokládat vliv genetických faktorů na agresi jedince, pokud jsou splněny tyto podmínky:⁵

1) „Jedinec z normální rodiny se chová extrémně agresivně. Pokud se zbytek rodiny chová normálně, pak to znamená, že rodinné prostředí je nepatologické. Z tohoto důvodu je možné, že agrese jedince představuje geneticky podloženou biologickou abnormalitu“.

2) „Velký počet členů rodiny je agresivních. Sice nelze eliminovat společný faktor prostředí, ale lze předpokládat společný faktor genetický, který značnou měrou přispívá k obrazu agrese jedince“.

Hormony

Čermák uvádí, že i neurochemický systém může podporovat agresi jedince (Moyer, 1976, in Čermák, 1999). Z výzkumů vlivu pohlavních hormonů na agresi je zřejmé, že

⁴ Čermák - Lidská agrese a její souvislosti, 1999

⁵ Čermák - Lidská agrese a její souvislosti, 1999, s. 55

zvýšené množství testosteronu může mít vztah k většímu výskytu agrese či ke kriminálnímu chování u *mužů*. Dabbs a kol. (1988) dále zjistil, že osoby, které spáchaly násilný čin bez předchozí provokace, měly vyšší hladinu testosteronu než jedinci odsouzení za násilí v obraně či při použití násilí při krádeži.

Co se týče *žen*, je vhodné zmínit premenstruační syndrom (PMS). Pojem vznikl v roce 1953, zavedli ho Britové R. Green a K. Dalton.⁶ Projevy agrese, které patří do psychických příznaků PMS, jsou vysvětlovány snižováním hladiny progesteronu, která mění poměr mezi ním a hladinou estrogeneru. Progesteron má míru agresivity snižovat, a to samé můžeme říct i o prolaktinu. U žen pak kombinace vysoké úrovně prolaktinu a nízké úrovně progesteronu může zvyšovat úzkost nebo dráždivou agresi.

⁶ Premenstruační dysforie, www.psychoporadna.cz

3 OBĚŤ SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ

Oběť je Hribem definována takto: „Zpravidla jde o fyzickou osobu, která utrpěla v souvislosti s trestným činem újmu na životě, zdraví a majetku, nebo na cti, případně jiných subjektivních právech, chráněných trestním zákonem.“⁷

Oběť je vždy postižena kriminálním činem, proto se z nutnosti v posledních letech v kriminalistice objevuje čím dál tím častěji termín *viktimologie*. Název je odvozen od latinského slova *victima* – *oběť*. Z toho jednoduše odvodíme, že viktimologie je nauka o obětech. Vývoj viktimologie jako vědy je podstatný zvláště v tom, že zkoumá, jak se lze účinně vyhnout roli oběti a jakými opatřeními lze riziko ohrožení snížit.

Čírtková⁸ uvádí pojem bezpečného chování nutný pro jedince jako prevence jakéhokoli kriminálního činu.

Ve 20. století se začíná rozvíjet nová část viktimologie, která se týká zkoumání oběti - *kriminalistická viktimologie*. Předmětem této nové disciplíny, kterou ve svém článku představuje Nikolaj Hrib, je podíl oběti na vzniku trestné situace a vztah mezi obětí a pachatelem (který je u sexuálního zneužívání rodinným příslušníkem jasný). Oba tyto předměty se významně odráží v ochotě oběti oznámit trestný čin a hlavně, spolupracovat s orgány činnými v trestném řízení.

Hrib⁹ zmiňuje další tři významné aspekty:

- Podíl oběti na vzniku stop vzniklých při spáchání trestného činu.
- Podíl oběti na oznamování trestného činu.
- Podíl oběti na vyšetřování.

Zvláště poslední dva body jsou v případě sexuálního zneužívání velmi podstatné.

⁷ Hrib - BTP 4/2007, s. 73

⁸ Čírtková - Policejní psychologie, 2004

⁹ Hrib - BTP 4/2007, s. 74-75

Proč je ale tolik případů, kdy sama oběť (v případě malého dítěte rodina) své sexuální zneužívání nenahlásí? Nikolaj Hrib ve svém článku zmiňuje hned několik důvodů:

- Pozitivní vztah mezi obětí a pachatelem, respekt oběti před pachatelem a z toho vyplývající nechuť ublížit pachateli (případ zneužívané dívky otcem, který jí bránil před povinnostmi chtěné matkou).
- Strach z ovlivňování ze strany pachatele, nebo vyhrožování, pomsty na oběti, nebo jejich blízkých (případ agresivního sexuálního agresora).
- Obava, že při vyšetřování vyjdou najevo kompromitující skutečnosti z osobního života oběti.
- Nedůvěra a negativní postoj oběti k orgánům činným v trestním řízení, k úspěšnému uplatnění práva (případ většiny mých respondentek).
- Nedůvěra v efektivnost práce policie a justice, zejména obavy z toho, že se nic nevyšetří, že se vyšetřování bude neúměrně protahovat, směšně nízké tresty, nebo zproštění pachatele obžaloby pro nedostatek důkazů. (shoduje se s názory mých respondentek)

Sexuální zneužívání a fyzické týrání má různý dopad na chlapce a dívky. V různých zdrojích se můžeme dočíst o rozdílných reakcích dívek a chlapců. Vzpomínky a okolnosti připomínající násilí a zneužívání se na chlapcích často odrazí tak, že se identifikují s násilníkem a sami týrají či zneužívají jiné. Naopak dívky častěji reagují způsobem typickým pro oběti.

3.1 Ohrožené skupiny dětí, ohrožené oběti

Z pohledu práce je podstatné uvést ohrožené skupiny dětí, které by mohly být vystaveny sexuálnímu zneužívání.

Jsou jimi děti z disharmonických, dysfunkčních rodin, kde chybí pocit bezpečí, lásky, projevení kladného citu a kde dochází k ponižování a trestání. Takové dítě spíše přijme náklonnost, kterou mu pachatel (pokud nejde o násilného agresora), poskytne. Často bývají zanedbávané, psychicky deprivované a můžeme se setkat s tím, že se takové

děti někdy i samy stávají aktivními účastníky zneužívání především kvůli zisku (případy dětské prostituce).

Dále to jsou děti mentálně či zdravotně postižené, u kterých si je pachatel jistější, že nemůže dojít k odhalení a kde zneužívá své moci a jejich závislosti.

Velmi ohroženou skupinou jsou děti bez sociálních dovedností, z rodin, kde téma vlastního těla a sexu je tabu a rodiče raději ponechávají informovanost na škole, vrstevnících. Problém nastane v okamžiku, když dojde k sexuálnímu zneužívání ještě před tím, než má dítě možnost zjistit informace o svém těle, o tom, co je a co není normální.

Komise Evropského soudu uvádí jako kritéria rozpoznání ohrožených obětí sníženou fyzickou nebo psychickou odolnost (nezletilí, postižení) a určité situace (rodinné násilí, terorismus, sexuální násilí).¹⁰

3.2 Komunikace s obětí trestného činu sexuální zneužívání

Všeobecně se ví, že komunikace s jedincem, který si prošel traumatickou situací, je velmi náročná. Více než jindy je zde nutný profesionální psychologický přístup, který zahrnuje verbální, ale ještě mnohem více komunikaci neverbální. Vyšetřovatel, sociální pracovník či psycholog si proto musí všimnout chování jedince, a to hned v několika oblastech.

Jednou z oblastí je zrakový kontakt, pomocí kterého sdělujeme naši účast v komunikaci, dáváme najevo naši podporu a povzbuzení. U obětí se můžeme setkat s vyhýbáním se zrakovému kontaktu, a to z mnoha důvodů – ze studu, strachu, nedůvěry, roztěkanosti. Platí ale, že navázání zrakového kontaktu zlepšuje komunikaci a tím i kvalitu odpovědí.

Další oblastí, na kterou se můžeme zaměřit, je posturika, neboli držení těla. Pokud jde o dospělého oběť, mohla by z našeho odklánění se vycítit nechuť, odstup. Hranice dotyků (haptiky) záleží hlavně na jedinci, se kterým pracujeme, jinou potřebu má

¹⁰ Kristková, Langhansová, - Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací, 3/2008

deprivované dítě, jinou dospělá žena zneužívaná otcem. Platí, že oběti nic nevnucujeme, velmi záleží na empatii samotného vyšetřovatele v dané situaci. Existují doporučení, co všechno používat při verbální komunikaci s obětí, jako například: aktivní naslouchání, kontrolování hlasitosti, rychlosti a srozumitelnosti projevu (paralingvistika), vyjadřování pocitů (být účasten) atd.

4 SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE

4.1 Pojem sekundární viktimizace

Pokud chceme definovat pojem sekundární viktimizace, je nezbytné jej popsat ve vztahu k viktimizaci primární. Zatímco za primární viktimizací vždy stojí pouze a jen pachatel trestného činu, sekundární viktimizaci může zapříčinit více podnětů, nejde pouze o druhotnou záležitost. Primární viktimizace vzniká bezprostředně po trestném činu, k sekundární může dojít v intervalech dnů, týdnů, měsíců i let.

Sekundární viktimizace, neboli druhotné zraňování je způsobeno reakcemi okolí na sdělení, že je oběť zneužívána. Oběti se často nevěří, je nucena opakovat svou výpověď několikrát za sebou, častokrát je přemlouvána, aby svou výpověď odvolala (zvláště pokud je pachatelem otec, matky často dávají dcerám vinu a požadují stáhnutí obvinění). Jaké tedy může být řešení? Volba vhodné komunikace s obětí, nastavení partnerského vztahu mezi vyšetřovatelem a ní (v případě, že jde o dospělou osobu), minimalizace traumatického zážitku z vyšetřování.

„O sekundární viktimizaci mluvíme tehdy, když se do procedur, které odstartuje oznámení nebo zveřejnění trestného činu, vloudí další nadbytečné zraňování oběti.“¹¹

V návaznosti na primární a sekundární viktimizaci se rozlišují i tzv. primární a sekundární rány. Tyto pojmy mohou ukázat rozdíl mezi oběmi viktimizacemi a objasnit jejich psychologické aspekty.

- *Primární rány* vznikají v průběhu primární viktimizace a mají podobu trojí újmy – fyzické, emocionální a finanční. Fyzická se týká narušení fyzické integrity oběti a je charakteristická lehkými až těžkými fyzickými následky. Emocionální újma je závislá na síle osobnosti každé oběti (jak dítěte, tak i dospělého) a neplatí u ní přímá úměra s újmou fyzickou. Finanční újma je charakterizována poškozením, ztrátou majetku či náklady na léčení. I lehké fyzické následky sexuálního zneužívání mohou vyvolat

¹¹ Čírtková - Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, 2007, s. 16

silnou emocionální zátěž. Proto můžeme o emocionálních reakcích hovořit jako o zásadním indikátoru – určují totiž hloubku primární viktimizace.¹²

- *Sekundární rány* jsou součástí sekundární viktimizace a jsou výlučně psychologického rázu. Mohou mít na oběť mnohem větší zničující vliv než rány vzniklé v důsledku primární viktimizace. Charakterizovat by se daly trojicí pocitů – pocit nespravedlnosti, nedůstojnosti a izolace.

- *Terciární viktimizace*, která není tak často zmiňována, je Čírtkovou popsána jako stav, kdy se oběť, i když z objektivního hlediska došlo k nápravě či uzdravení, není schopna s traumatickou zkušeností vyrovnat.¹³ Pro oběť je to velká rána do normálního života, často není schopna pokračovat ve své práci, dokonce i životním stylu.

Sekundární viktimizace je velmi často způsobena reakcemi okolí na svěření se. To, jak reagují ti nejbližší, kteří by měli být největší oporou, často způsobuje ty nejhorší následky. Podpora, kterou oběť po dobu vyšetřování potřebuje, může výrazně ovlivnit návrat oběti do všedního života. Pro někoho paradoxně negativněji reagují členové rodiny, ve které došlo/docházelo ke zneužívání jiným členem rodiny. Nejčastěji vyskytujícím se chováním je „strategie ignorování faktu trestného činu“. Rodina jedná s obětí jako by se nic nestalo, vyhýbá se o těchto věcech mluvit a chce po ní, aby na to co nejrychleji zapomněla. Vše se tím pádem kumuluje a oběti není umožněno se s trestným činem vyrovnat.

Příčiny sekundární viktimizace lze rozdělit na *strukturální* (vyplývající z formálních předpisů – př. setkání se s pachatelem při soudním líčení v okamžiku, kdy je oběť pohledem na pachatele stále hodně traumatizována), *sociálně psychologické* (falešné mýty a stereotypy o obětech – příkladem je poměrně častá stigmatizace oběti s výroky „Ona si za to stejně mohla sama“), *individuální* (postoje apod. - příkladem může být opačná pozornost v případě zneužívání, kdy je dotyčný fascinován zvráceností zločinu a oběť nechává „na druhé metě“).¹⁴

¹² Hrib -BTP, 2007

¹³ Čírtková - Policejní psychologie , 2004

¹⁴ Čírtková - Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, 2007, s. 16

4.1.1 Pachatel

S tím, jak bude rodina oběti reagovat úzce souvisí původ pachatele. Jak uvádí Vaníčková, i podle zahraničních studií bývá nejčastěji pachatelem (sexuálním agresorem) člen rodiny, a právě kvůli tomu je zdařilé uzdravení oběti zneužívání velmi obtížné.¹⁵ Matka nechce, aby jejich dcera zneužití ohlásila, protože by to narušilo rodinnou situaci, často si myslí, že si dcera vymýšlí nebo snižují závažnost tohoto trestného chování. Pokud je obětí dítě předškolní (či školní z 1.stupně ZŠ), nechá si někdy namluvit, že to, co jí tatínek dělal, je normální. V kasuistikách můžeme číst o vysvětlování otcova chování přípravou dcery na budoucí manželství. Oběti se dozvídají až od kamarádů či ze školy, že toto chování není běžné a dávají si často za vinu, že se neubránili. Děti někdy, i když si uvědomují, že to, co se jim děje není správné, se rodině nesvěří, protože by to mělo vliv na aktuální atmosféru doma (má respondentka J. R.). Dalšími reakcemi je odmítání toho, co se stalo, dávání za vinu oběti, že si to způsobila sama špatným chováním („To je pro to, že jsi zlobila,“). Jsou ale známy i případy, kdy se matka po zjištění zneužívání dcery otcem okamžitě odstěhovala a manžela udala, byla silnou oporou své dcery. Někdy se může stát, že si toho matka po celou dobu nevšimla a po zjištění i několik let trpěla pocity viny.

Vaníčková píše o procentuálním zastoupení pachatele z rodiny: „Sexuální agresor je ze dvou třetin osoba dříve známá (člen rodiny, sousedé, přátelé, známí rodičů, učitelé), každého druhého sexuálního zneužití se dopustil člen rodiny, muž v roli otce je nejčastějším sexuálním agresorem a každé druhé sexuální zneužití se odehrává doma..., pouze každá čtvrtá dívka se svěřila.“¹⁶

Procentuální zastoupení pachatele uvádí i Taübner:¹⁷

- 23,1% náhodní známí
- 34,1% lidé, se kterými má zneužívaná osoba pravidelný kontakt (učitelé, trenéři, sousedé, strýc, děda atd.)

¹⁵ Vaníčková - Sexuální násilí na dětech, 1999

¹⁶ Vaníčková - Sexuální násilí na dětech, 1999, s. 29

¹⁷ Taübner - Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí, 1996, s. 44

- 25,4% otcové nebo muži žijící s dítětem v bytě
- 6,0% neznámí pachatelé

Pokud jde o otce v roli pachatele, zneužívají svoji moc, postavení a v neposlední řadě také emocionální vztah dcery. Dlouhodobé zneužívání je charakteristické tím, že je to právě pachatel z rodiny, který sexuální ataky opakuje, někdy i po dobu několika let. I pachatel ale musí překonávat určitý vnitřní odpor (charakteristický například tím, že po zneužití nechá oběť samotnou, jakoby si uvědomil, co právě udělal a nemůže se na to dívat). Finkelhor uvádí čtyři faktory, které se projevují v chování pachatele.¹⁸ Jsou to tyto:

- Pachatel má vždy silný motiv pro zneužívání.
- Musí překonávat vnější okolnosti, aby mohl čin provést.
- Musí překonat odpor oběti, které chce zneužít.

Alan Jenkins (1990) zavedl pojem „zrnka pravdy“. Tento pojem se týká chování pachatelů, kteří si jsou často schopni přiznat pouze malou část jejich skutečného týrání nebo zneužívání, protože velká část těchto aktivit je vytěsněna s cílem vyhnout se pocitu viny, strachu z odvety a potrestání.

Pokud je pachatelem „hodný“ otec, nemusí být následky pro oběť (dceru) tak tragické. Některé oběti popisují dokonce něžné chování otce, některé vnímají jeho jednání kladněji než matčino (v případě, že matka chce po dceři nějaké povinnosti). Nejtragičtější je ovšem násilnické chování pachatele – otce (fyzické týrání v kombinaci se sexuálním zneužíváním), jde o nejhorší formu ponížení, nepochopení a útlaku, a proto může mít nejtěžší následky.

Dle Bentovima a Davenporta (1992) existují dva hlavní faktory, které jsou základem chování a činů pachatele.¹⁹

¹⁸ Taübner - Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí, 1996

¹⁹ Bentowim - Týrání a sexuální zneužívání v rodinách, 1998, s. 51

1) Nahrazení normálních přátelských kontaktů sexuálním chováním, tedy sexualizace interpersonálních vztahů.

2) Sexuální násilí praktikované s cílem získat moc a vládu nad jinou osobou, tedy sexualizace podřízenosti.

Je důležité si povšimnout, že zatímco fyzické týrání a zanedbávání je pácháno jak muži, tak ženami, odborníci uvádí, že za *95% sexuálního zneužívání jsou odpovědní muži a chlapci*. Mezi těmito jedinci je bohužel velký počet těch, kteří byli sami sexuálně zneužíváni či fyzicky týráni.

Zneužívání se velmi často neohlásí, a to způsobuje, že pachatel má pocit, že si může dovolit ještě víc, když za to není potrestán.

4.1.2 Reakce okolí

Je nepochybné, že hlavně podpora nejbližšího okolí může ulehčit oběti návrat do všedního života. Důležité je, aby rodina, pokud ji můžeme pokládat za onu podporující složku, skutečně věděla, co oběti pomáhá a co jí škodí. Nejčastějším typem chování je bohužel strategie ignorování faktu trestného činu. Okolí jedná s obětí jako by se nic nechtělo a chce, aby na negativní zkušenost co nejrychleji zapomněla. Přesný opak je však pravdou. Všechny respondentky, které mi byly nápomocny s výzkumem dosvědčily, že dokud svou situaci nezačaly řešit za pomoci podpory nejbližších – ať už matky či manžela, bylo vše o mnoho horší a své potíže přenášely na své nejbližší okolí (v případě role matka – syn byl přenos agrese a negativní zkušenosti přenášen na syna).

Bohužel se i dnes setkáváme s nepochopením a zlehčováním této závažné situace ze strany odborníků pomáhajících profesí. Díky svým respondentkám jsem se setkala s případy zesměšňující reakce ze strany ošetrovatelského personálu v nemocnicích, pocity nedůležitosti na policejní stanici, zlehčování situace příbuznými a nedůvěrou od odborníků psychologické péče. Jejich reakce bývají brány natolik vážně, že způsobí mnohaletou nedůvěru k těmto institucím a jejich práci, a hlavně nechut' nechat si pomoci.

Reakce okolí na sexuální zneužívání jsou také kulturní záležitostí. Jinak bude reagovat evropská kultura, jinak například jihoafrická. Jak bylo zdůrazněno ve filmu *Nezlomné tety* (festival Jeden svět), příslušníci zulské kultury (Zulu je nejvíce široce mluvený domácí jazyk v Jižní Africe) reagují na záležitosti týkající se sexuálního zneužívání mlčením, děti mají dokonce zakázané před dospělými pojmenovávat intimní části těla nahlas. Zneužívání rodinným příslušníkem berou jako záležitost dané konkrétní rodiny.

4.2 Vyšetřování

Vyšetřování je tou lepší alternativou, která by měla následovat po sexuálním útoku. Výsledky výzkumu potvrdily, že pro ohlášení trestného činu se rozhodne jen malé

procento postižených. Ještě menší počet ohlášení je z důvodu původu pachatele - rodinného příslušníka.

Svědecká způsobilost, tedy vymezení toho, kdo je oprávněn svědčit, není trestním řádem řešena. Svědky tedy mohou být naši i cizí státní příslušníci, osoby nezletilé, zejména děti, ale i osoby s různými vadami ať již psychickými či fyzickými.²⁰

Na počátku 20. století, jak se můžeme dočíst nejen v domácích, ale i zahraničních publikacích (např. Chmelík, 1998, MacFarlane, 1986), byl zejména u dětí uplatňován názor, že výpověď dítěte je zpravidla nepřesná až nevěrohodná, ovlivnitelná řadou faktorů a proto zatížena množstvím chyb. Názor psychologů v současné době se mění zejména v tom, že výpověď dítěte je považována za plnohodnotnou jako u dospělého, dokonce uznávají, že děti jsou schopny vypovědět i podrobnosti, které dospělý přehlíží.

4.2.1 Postup

Pokud je sexuální zneužívání ohlášeno a dojde k procesu vyšetřování, jde prvotně o druh zneužití, stupeň použitého násilí, věk oběti, četnost zneužití, o původ pachatele (z rodiny či cizího člověka) a o dobu, která uběhla od doby zneužití do vyšetřování.

To, jakým způsobem je s obětí zneužívání zacházeno často bohužel prohlubuje její už tak zhoršený psychický stav, prohlubuje psychickou deprivaci a může vést k sekundární viktimizaci. V těchto případech se píše i o systémovém týrání. Důvodem může být špatná domluva, právní nastavení, kapacitní možnosti místa vyšetřování, neojediněle také nedůvěra vyšetřujících odborníků.

Prvotní je lékařské vyšetření, které zjistí fyzické následky zneužívání, jde ruku v ruce spolu se sociálním šetřením, dále jde-li o dětskou oběť, odborný nález neurologa, gynekologa či psychologa a psychiatra. Po té, dojde-li k ohlášení případu, následuje policejní vyšetřování.

²⁰ Šubrt - BTP, 3/2007

Důležitý je v tomto okamžiku přístup odborného personálu, který by měl být přátelský, lékaři by měli mít na paměti, že jednají s obětí. Proceduru provést v co nejkratším časovém horizontu a tak, aby se nemusela opakovat. Hrozí zde totiž zhoršení již natolik traumatické situace zbytečným opakovaným vyptáváním a vrácením se k zážitku. Pokud by lékař vyslovil nedůvěru k výpovědi oběti a požadoval novou výpověď a popis, se může mluvit o systémovém týrání.

V případě dětské oběti je postup o něco komplikovanější, než u osoby dospělé. „Dítě zvážíme, změříme, zaznameneáme obvod hlavy a hrudníku. Výsledky porovnááme se standardními křivkami. Zaznamenáváme objektivní nález dítěte a zvláště se soustředíme na nalezená poranění.“²¹

V trestním řádu ČR 141/1961 Sb. § 102 se konkrétně píše :

„(1) Je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než patnáct let o okolnostech, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby ho v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat. K výslechu se přibere pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslýchané osoby přispěla ke správnému vedení výslechu. Může-li to přispět k správnému provedení výslechu, mohou být přibráni i rodiče. Osoby, které byly takto přibrány, mohou navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu a v průběhu provádění takového úkonu navrhnout jeho přerušování nebo ukončení, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslýchané osoby. Nehrozí-li nebezpečí z prodlení, orgán činný v trestním řízení takovému návrhu vyhově.

(2) V dalším řízení má být taková osoba vyslechnuta znovu jen v **nutných** případech....“

²¹ Dunovský - Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, 1995, s. 53

I když je v zákoně zmínka o tom, že opakované výslechy mají být provedeny jen v nutných případech, dle Ligy lidských práv je tomu jinak. Na jejich internetových stránkách se můžeme dočíst o tom, že standardně dítě mladší 15 let vypovídá až třikrát – před sdělením obvinění, během vyšetřování v trestním řízení před psychologem, který posuzuje věrohodnost a pak před soudcem při hlavním líčení.²²

Jak už bylo zmíněno na začátku této kapitoly, velkou roli hraje také vybavenost policejních služeben. Nutná je místnost s jednocestným zrcadlem, které odděluje dítě a vyslychajícího od ostatních, protože větší počet osob v přítomnosti dítěte by ho mohlo velmi rozrušit. „Jedná se o vyšetřovatele, obhájce, soudce, státního zástupce, rodiče nebo zákonného zástupce dítěte, zástupce OSPOD (oddělení sociálně právní ochrany dětí), kriminalisty, dětského psychologa, popř. soudního znalce z oboru dětské psychologie a psychiatrie.“²³ Další věcí, která výslech může usnadnit, je pořízení zvukového záznamu, který eliminuje nutnost opakovaného vyslychání. Tento postup bohužel není zákonem stanoven jako povinný a míst, kde mají takovou vybavenost, není v ČR tolik (např. Liberec, Hradec Králové, Brno, Ostrava, Praha, Příbram).

4.2.2 Demonstrační pomůcky - Jája a Pája

Pomocné předměty se v oblasti vyšetřování sexuálního zneužívání používají u dětských obětí. Jedná se o anatomické panenky, v České republice známé jako „Jája a Pája“. Autorkou hadrových hraček – panenky a panáčka je pplk. PhDr. Alena Plšková z Policejního prezidia ČR.

Panenky jsou využívány při vyšetřování malých dětí, jejichž výpověď by slovně nebyla schopná, či velmi zkreslená špatnými významy používaných pojmů. Díky nim se vyšetřování mění v určité slova smyslu ve hru, kdy odborník, který je s dětmi ve výslechové místnosti, reguluje dotazy a pozoruje chování dětí. Na panenkách, které mají na rozdíl od jiných panenek sekundární pohlavní znaky a pubické ochlupení, mohou děti snadno ukázat, co jim pachatel dělal. Pozitivní výsledky mají panenky

²² Reakce státních orgánů na násilí na dětech, www.llp.cz

²³ Dětská výslechová místnost, www.policie.cz

také u dětí nemluvicích či mentálně postižených. Výslech dítěte je natáčen a použit jako důkaz pro soud, aniž by dítě muselo být před soudem znovu vyslycháno.²⁴

Odborníky v zahraničí bylo diskutováno, zda je použití panenek vhodné a zda-li nemůže dítě ještě více zatížit.

Goodman a Bottoms (1993) zmiňují několik možností užití anatomických panenek.:

- Využití panenek jako „ledoborce – icebreaker“, který má umožnit větší uvolnění dítěte a snazší popis zneužívání, zvláště v nižším věku.
- Využití panenek jako „anatomického modelu – anatomic model“ při zhodnocení znalostí dítěte o sexualitě, zvláště když může jít o nevhodné a nesprávné pojmenování různých částí lidského těla.
- Užití jako „spouštěče vzpomínek - memory stimulus“ k vyvolání zasunutých vzpomínek, nebo jako „demonstrační pomůcky, pomoci – demonstration aid“ k umožnění dítěti ukázat co se stalo a objasnit údajný²⁵ akt zneužití.
- Užití panenek jako vzor „diagnostického testu – diagnostic test“ pro rozlišení způsobu používání panenek sexuálně zneužitými dětmi a dětmi nezneužívanými.

První panenky nevznikly v České republice za přispění PhDr. Aleny Plškové, jejich původ spadá do Ameriky, konkrétně do 80. let 20. století. Stoprocentní jistota, že byly vyrobeny v Oregonu společností Minima Design a Analeka Industries v roce 1978, zde ale není. Jisté však je, že měly jednoduché oblečení, vaginální otvor, penis a šourek. Výraz v obličejí byl zasmušilý.

Cesta k prosazení jejich používání nebyla lehká. Staly se poměrně záhy terčem negativních názorů, jako například, že mohou stimulovat sexuální fantazii u dětí, které jsou lehčeji ovlivnitelné. Spory dokonce několikrát končily u soudu (Kalifornie). Dlouho trvalo, než se odborníci shodli na tom, že panenky mohou být prospěšné v oblasti nonverbální komunikace s malými dětmi. Pomohou dětem snáze vyjádřit co se dělo při sexuálním zneužívání.

²⁴ Plšková - KS, 1995

²⁵ Někteří odborníci zpochybňovali pravdivost dětských výpovědí (Goodman and Borttoms, 1993).

Velkým krokem byl rok 1988, kdy byly panenky komisí Americké Psychologické Asociace uznány za psychologický test a vyjádření, že mohou být užívány k individuálním hodnocením dětského chování.

Nutnost existence panenek v České republice přinesla 1. národní konference k problematice týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte, která se konala v Mostě od 10. do 12. 11. 1993. Tím hlavním podnětem byla přednáška amerického pediatra Petera M. D. Adaseka z Coloradow Springs, který svou přednáškou a videozáznamem demonstroval způsob, jakým vyslýchá malé děti, které si prošly sexuálním zneužíváním. Všechny zúčastněné zaujal touto inovací především v možnosti vyslýchat děti jiným než slovním způsobem, dokonce probíhá-li to jako „hra“. Přednáška vyvolala silnou reakci a přesvědčení, že zavedení loutek do praxe v Polici ČR by napomohlo splnění podmínek stanovených § 102 trestního řádu. (viz kap. 4.2.1)

Tohoto nápadu se chopila PhDr. Alena Plšková ze Správy Policie ČR Jihomoravského kraje. „Požadavky na možnou realizaci loutek byly jednoznačné: zpracování loutek tak, aby dítě motivovaly ke hře, aby byly vyrobeny z textilního materiálu, který plně vyhovuje hygienickým požadavkům a současně mít optimální pořizovací náklady.“²⁶ Oproti svým „americkým příbuzným“ byl zavržen návrh na to, aby panenky měly ochlupení, velká prsa, konečník, apod.

Na konečné podobě se podílela doktorka Plšková, výtvarnice, odborníci z Dětského krizového centra v Praze, soudní znalci, soud Nejvyššího soudu. Realizovány byly Moravskými ústředními Brno. Díky sponzorskému daru firmy Autoskloservis, s.r.o. z Prahy, se mohlo vyrobit celých 100 párů loutek, které putovaly na pracoviště služby kriminální policie v ČR.²⁷

Používat je však nemusí jen kriminalisté a vyšetřovatelé, zájem je i ve zdravotnictví (psychologická a psychiatrická pracoviště) a školství (výuka sexuální výchovy).

²⁶ Plšková - KS, 1995

²⁷ Plšková - KS, 1995

Důležitost této pomůcky tkví i ve spolupráci s dětmi mentálně postiženými a hluchoněnými.

Nyní je vyrobeno asi 130 - 140 párů panenek pojmenovaných po hlavních postavičkách známého Večerníčku. Jája je holčička, kluk se jmenuje Pája.

Doktorka Plšková zdůrazňuje tzv. „**Desatero pro práci s panenkami**“²⁸

1. Za základ považovat odpovědnou přípravu na provedení výslechu, zejména důkladnou znalost celého případu, výsledků dosavadních šetření i různých posudků a expertíz.
2. Stanovit si společně s vyšetřovatelem okruhy problému, které mají být výsledkem objasněny, a připravit si k nim písemně otázky. Vyšetřovatel určí osobu, která pomocí loutek bude výslech zajišťovat. Tou může být jak policista, tak jiná osoba, která bude mít největší důvěru u vyslýchaného dítěte či jiné osoby a současně bude schopna výslech, vedený vyšetřovatelem, i po odborné stránce usměrňovat. Vyvarovat se kladení sugestivních otázek, a to zejména při snaze pomáhat dítěti při překonávání neznalosti výrazů či pojmů. Na pohlavní orgány loutek, pokud tato skutečnost nebude pro výslech důležitá, není nutné předem upozorňovat.
3. Seznámit s průběhem naplánovaného výslechu ostatní přítomné osoby, jejichž počet by měl být co nejmenší.
4. Vytvořit si podmínky pro nerušený průběh výslechu. Zejména u výslechu dětí, kdy pozornost dítěte může být, a většinou bývá, roztěkaná a impulzivní, působí velmi rušivě zvonění telefonů, vstupování jiných osob do místnosti, odbíhání a přicházení osob přítomných výslechu apod.
5. S pracovníkem provádějícím dokumentaci, ať již za pomoci videokamery, nebo fotograficky, domluvit takový postup, aby co nejméně narušoval svou činností průběh výslechu – např. jeho těsnou blízkostí u vyslýchané osoby, světelnými efekty či jinými rušivými momenty. Dokumentovat průběh výpovědi je třeba i na úkor zachycení

²⁸ Šerberová - KS, 1998

některých detailů, kdyby se tím měl narušit průběh výslechu. Na videozáznamu je výhodné dokumentovat i datum a čas.

6. Navázat kontakt s vyslychaným a připravit jej na přítomnost více osob u výslechu, včetně nahrávací techniky. Nenucenou formou si ověřit, zda bude dítě nebo jiná vyslychaná osoba chtít s loutkami „pracovat“. Nenechávat je však si s loutkami dlouho hrát. Loutky zbytečně nevnucovat, ani nenutit dítě za každou cenu ke hře s loutkou. Je ideální, když si dítě samo loutku ke spolupráci vybere, nebo si ji dokonce pojmenuje. V případě, že by přítomnost dokumentační techniky rušivě působila na průběh výslechu nebo by se kvůli ní vůbec nedal navázat kontakt, lze použít skrytých forem dokumentace výslechu.

7. Výslech vést tak, aby byla získána spontánní výpověď vyslychaného. Důraz položit na zdokumentování bezprostředního chování a výpovědi.

8. Tato forma výslechu musí splňovat i některé procesní náležitosti, mezi něž patří zdokumentování :

- Kdy a kde probíhá výslech a kdo je výslechu přítomen,
- kdo vede výslech,
- kdo je vyslychán a jaký má vztah k věci,
- k objasnění kterých skutečností je výslech veden, a
- závěru výslechu a doby, kdy byl výslech ukončen.

9. Při indispozici vyslychaného přerušit výslech, oznámit čas, kdy byl výslech přerušen a kdy opět začal (dokumentovat i na videozáznamu).

10. Po skončení výslechu zabezpečit přepis celého výslechu, včetně všech přerušení a v protokolární formě jej nechat podepsat přítomnými u výslechu. Protokolace musí být v souladu s filmovým i zvukovým záznamem.

Závěrem bych ráda zdůraznila potřebnost nejen funkčních vyšetřovacích místností s oboustranným zrcadlem, skrytou videokamerou a reproduktory, ale také nutnost

těchto demonstračních pomůcek, které mohou zmírnit následky primární viktimizace a alespoň částečně předejít viktimizaci sekundární. Přikláníla bych se také k odbornému vzdělání vyšetřujících kriminalistů a v neposlední řadě pro schopnost větší empatie a komunikace.

5 NÁSLEDKY SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ

Následky zneužití či zneužívání si oběti nesou po celý zbytek života. Prokazatelné jsou především v partnerském a sexuálním životě, a to jak u žen, tak i u mužů. Weiss zmiňuje, že velký podíl takto zneužitých žen se v dospělosti nachází mezi prostitutkami, alkoholičkami a toxikomankami. „Až 56% z nich se pokusilo o sebevraždu jednou, 70% dokonce opakovaně“.²⁹

Neznamená to ale, že každé zneužití se musí takto razantně podepsat na životě oběti. Závažnost následků v dalším vývoji závisí hlavně na věku, kdy ke zneužívání dochází, na délce této traumatické zkušenosti a na míře použitého násilí. Já osobně ještě přidávám včasnost odhalení, rodinném klimatu, jak moc je pachatel oběti blízký a způsob a kvalitu poskytované následující péče (psychoterapie).

5.1 Sexuální zneužívání jako systém vytvářející trauma – reakce oběti

To, jak moc se zneužívání stane traumatizující událostí je podmíněno násilností činu pachatele. Traumatické reakci, charakteristické pro jedince, který nesouhlasí nebo nemůže vyjádřit souhlas, se říká sexualizace.

Reakce na prožité trauma jsou u dívek odlišné než u chlapců. Dívky v důsledku sexualizace a pocitu bezmocnosti se uchylují spíše k internalizaci. Mají pocit, že zneužívání musí být jejich chyba, a navíc jsou dospělými utvrzováni v tom, že děti mají sexuální pozornosti rády. Dívky si o sobě vytvářejí velmi negativní úsudky a bojují s nimi tak, že se samy mrzačí, propadají anorexii, upínají se na svého agresora – dokonce se zamilovávají, nacházejí si nevhodné partnery nebo začnou žít promiskuitně, což pak může mylně ospravedlňovat chování agresora. Bentowim uvádí i případy mnohočetné osobnosti s falešnými a fiktivními já, aby získaly aspoň nějakou kontrolu.³⁰

²⁹ Weiss - Sexuální zneužívání dětí, 2005, s. 27

³⁰ Bentowim - Týrání a sexuální zneužívání v rodinách, 1998

Jak už bylo zmíněno, pokud je pachatel z blízkosti dítěte (především z rodiny), je to pro dítě nejtěžší situace. Taübner zmiňuje nejčastější *negativní* reakce rodiny – matky (v případě zneužívání dcery otcem): „...odmítání dané situace a pochybnosti k výpovědi oběti, strach z ostudy a rozpadu rodiny (je-li jinak vztah mezi matkou a otcem normální).“³¹ Je-li oběť starší (adoscent), může se bát reakce zneuživatele, zvláště pokud jde o agresivní typ. Někdy se setkáme s tzv. „zametáním pod koberec“, kdy chce rodina po oběti, aby mlčela a co nejrychleji na svůj zážitek zapomněla. To je pro dotyčnou / dotyčného téměř to nejhorší, pachatel je chráněn a oběť vlastně zůstává obětí i nadále.

Tzv. pozitivními reakcemi rodiny – matky na ohlášené zneužívání dcery rodinným příslušníkem je především účast, ale také veliké pocity viny, které se dají přirovnat pocitům bezmoci oběti. Matka si vyčítá, že své dítě lépe nechránila a sama si klade otázky, zda má s pachatelem i nadále žít či ho opustit.

Silberg ³² píše o případu Betsy, která byla od 2,5 roku sexuálně zneužívána svým otcem, od 6 let dokonce otcovými přáteli. I když matka v tomto případě chtěla své dceři pomoci a podala na otce Betsy žalobu (byli rozvedení), soud rozhodl i nadále o právu otce na návštěvy dcery. To vedlo k pokračujícímu zneužívání otcem. Betsyny potíže se vyhroutily v 11 letech v souvislosti se školou.

Sexuální zneužití v dětství vede k narušení psychosexuálního vývoje dítěte, jehož následky přetrvávají i v dospělém věku oběti, pokud dítěti nebyla poskytnuta pomoc a podpora v době zneužívání. I v pozdějším věku lze tyto následky s odbornou pomocí eliminovat.³³

Traumatické stresy v rodině se většinou opakují, postupem času přibývají. Často jsou spojeny s dalšími součástmi procesu viktimizace, tedy s utajováním, zlehčováním, výhrůzkami a zapíráním. Opakovaný traumatický stres je spojován s extrémními citovými reakcemi, např. s těžkými depresemi či pokusy o sebevraždu. Může dokonce

³¹ Taübner - Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí, 1996, s. 59

³² Silberg - Psychotherapy, 2004

³³ Důsledky sexuálního zneužívání, www.centrumelektra.cz

dojít k zásadní disociaci vedoucí k vytvoření mnohočetné osobnosti. Odborníci popisují znecitlivění, tíživý pocit vzteku, bezvýchodnosti a marnosti, jež provázejí traumatizující události. Především u ženských obětí se setkáváme se sebeobviňováním: „Musela jsem udělat něco, kvůli čemu se na mne otec rozzlobil, udeřil mne, ponížil mne, nebo mne sexuálně zneužil.“³⁴ Může vzniknout silné, trvalé a celkové přesvědčení, že hrubé chování, trestání a týrání zažívané doma je přesně to, jak svět zachází s dětmi. Chování vrstevníků je vnímáno jako nepřátelské, přátelská reakce je chápána jako sexuální výzva či útok.

V předcházejících částech se zmiňuji o případech, kdy je zneužívanou osobou dívka, nyní uvedu jako náhled reakcí a budoucí následky do života v příběhu chlapce, který byl jako malý účasten zneužívání a týrání. Tato kasuistika dokresluje rozdíly vnímání dané situace mezi pohlavími, i když tento příklad samozřejmě nevyjadřuje globální stanovisko odborníků, ani nejde o jeden případ zastupující všechny ostatní.

Kazuistika – Carl J.

Kazuistiku autorka čerpala z odborné publikace.

Tento případ ukazuje, jak násilí, tresty a týrání od raného dětství ovlivnily vnímání sebe sama i druhých. Reakcí Carla J. bylo, že přejal roli člověka dopouštějícího se týrání a zneužívání druhých.

Šestatřicetiletý Carl J. byl v dětství fyzicky týrán svým otcem, který ho ovládal a velmi často nepatřičně trestal, dokonce i za vědomí matky, která do výchovy nezasahovala. Carl J. byl velmi inteligentní člověk, jenž přejal otcovu autoritativní roli do svého života. Stal se pilotem vrtulníku a byl mimořádně zaujat létáním, rychlostí a celkovou aktivitou. Když přišel na pohovor, nějaký čas již neprocoval kvůli „dlouhodobým potížím se zády“. Ty mu nebránily v rekreačním létáním, ale jak řekl, nemohl již létat profesionálně. Ve svých vztazích vyžadoval absolutní poddajnost a poslušnost. Měl dva chlapce ze svého manželství a zneužíval manželčinu dceru z jejího prvního manželství. Nevlastní dcera se ho bála a žila v dětském domově, protože matka byla rozpolcená mezi snahou věřit vlastní dceři a poslušnou vírou v Carlova slova, že

³⁴ Bentowim - Týrání a sexuální zneužívání v rodinách, 1998, s. 37

k žádnému zneužívání nedošlo. Během setkání, na němž se začala svěřovat s tímto konfliktem, jí Carl připomněl, že sama řekla, že by uvěřila příběhu své dcery jen tehdy, kdyby takové zneužívání na vlastní oči viděla. Jelikož Carlova nevlastní dcera nebyla ani prostřednictvím videa schopná svědčit v soudním procesu, byl Carl přesvědčen, že může prohlašovat svou nevinu. Zastráňoval sociální pracovníky, kteří se s ním snažili mluvit o jeho problémech za přítomnosti vlastních synů. Věřil, že může ovládat soud a diktovat si podmínky bez ohledu na kohokoli jiného. Došlo k setkání, které mělo posoudit vztah s jeho syny. Čtyřletý syn, jenž se ve školce choval agresivně a šikanoval druhé, začal ukazovat, jak začíná „identifikace s agresorem“ - opakoval každé otcovo prohlášení a zuřivě bouchal do stolu. Bylo vidět, jak syn přejímá image otce. Otec byl bůh, který musí mít všechno, zatímco ostatní mohou pouze poslouchat a akceptovat jej.“³⁵

Ve většině případů zneužívaných osob se setkáme s variacemi těchto příznaků:

- Potíže s důvěrou, sebedůvěrou.
- Obtíže se sebehodnocením.
- Sklony k závislostem různého druhu (např. na partnerovi, návykových látkách a nebo jiných objektech např. práce, jídlo aj.).
- Různé sexuální dysfunkce u mužů i žen a gynekologické potíže u žen.
- Mnoho osob bylo pronásledováno různými útržky vzpomínek (flash - backy), na jejichž základě se chovají nepřiměřeně vůči současnému okolí.
- "Spasitelský" syndrom: oplývají vynikajícími dovednostmi v pečování o druhé, zřídka jsou však schopni postarat se o sebe.
- Nepřijetí vlastního těla, které se může odrazit v různých nemocech.

Přítomnost mnohých z těchto příznaků u účastnic průzkumu budou zjevné.

Prožívání újmy

³⁵ Bentowim - Týrán a sexuální zneužívání v rodinách, 1998, s. 42

Do naprosto přirozených reakcí oběti patří i prožívání velmi bolestné újmy. Nedá se jí zamezit, a ani by to nebylo dobře pro psychické prožívání jedince.

Všechny tyto reakce mají společné rysy, jako například to, že se s nimi člověk nemůže rozumově vypořádat, nedají se dopředu odhadnout, v jaké síle se dostaví a ve většině případů je téměř nemožné se jím vlastním přičiněním vyhnout.³⁶ Reakce na traumatizující událost mají několik fází:

- fáze šoku,
- fáze hojení,
- fáze konečné adaptace.

Fáze šoku nastává bezprostředně po činu, u sexuální zneužívání to můžeme přirovnat k situaci bezprostředně po ohlášení. Oběť, zvláště pokud jde o dospělou osobu, si velmi silně uvědomuje závažnost činu, nespravedlnost, která se jí dělá a své pocity dává svým projevem najevo. Někdy je opak pravdou, oběť téměř nedává najevo své pocity do doby, kdy je pachatel nablízku či není zadržen. Oběť si nechce připustit, že se jí něco takového stalo, u dětí se můžeme setkat s amnézií na období, kdy bylo zneužíváno (má respondentka S. T.)

Fáze hojení nastává v okamžiku, kdy se oběť se situací začíná pomalu vyrovnávat, je schopna uznat, že se jí něco takového stalo. To je fáze, která je důležitá při každé další odborné pomoci, protože pokud nedojde k onomu přiznání, nelze začít se smysluplnou terapií. Událost znovu prožívá, přemítá, zda nemohla udělat něco jiného, často si celou situaci dává za vinu. Naopak mohou ještě nastávat okamžiky, kdy jsou vzpomínky natolik zablokovány, že nemůže dojít k uvědomění, přiznání, k následné pomoci. V této fázi je nesmírně důležité pracovat s pocity viny a pokud možno odstranit z mysli oběti sebeobviňování.

Fáze konečné adaptace (zhojení) nastává v okamžiku, kdy se dotyčná osoba dostává k plnému zpracování prožitého traumatu, vzpomínky (to je velmi důležité) ztrácejí emocionální náboj a zároveň si poškozená nachází svůj způsob náhledu na prožitou

³⁶ Čírtková - Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, 2007

újmu. Rozdílná je tato fáze u dětských obětí, kdy může dojít k uvědomění až několik let po zneužívání po psychickém dozrání. Traumatická událost již není nosnou událostí v životě oběti, je schopna nově se emocionálně rozvíjet v jiných vztazích (má respondentka J. R.).

Podstatné je, že oběť nikdy zcela nezapomene na onu zkušenost, ale pokud ji má dobře zpracovanou, zůstává jen součástí osobnosti, a ne nosnou charakteristikou dané osoby.

5.2 Psychické poruchy

Případů psychických poruch jako následků sexuálního zneužívání, od banálnějších po velmi vážné, je mnoho. Chci zmínit jen několik z těch, kterými oběti mohou trpět.

Neurózy

Neuróza je jednou z vážných, velmi často neřešených psychických poruch. Mezi ně patří například *úzkostné a fobické poruchy*.

Projevy úzkosti na člověku souvisí s jeho osobností, především s reakcí jedince na intenzitu situace, která nastala. Ty situace, které se právě svou intenzitou či délkou trvání vymknou schopnostem člověka je zvládnout, mohou mít za následek vznik některé z poruch. Důležité pro jejich charakteristiku je také to, že situace, která u postiženého jedince vyvolala tuto poruchu, nemusí být pro jiné lidi takto hraniční.

Fobie, čili chorobné strachy přerůstají u postiženého jedince do nepřekonatelných rozměrů, často ovládají jeho život, svému strachu se bezmezně přizpůsobují.

S chorobnými strachy souvisí *nutkavé obsedantní poruchy*. Jde o rituály, které dotyčný musí vykonat, protože jinak je naplněn „...ochromující úzkostí, neklidem a pocity, že jde o jeho psychický konec.“³⁷

U sexuálně zneužívaných žen se často jedná o chorobnou nutnost čistoty, strachu z temných míst, navození úzkosti při poslechu hudby (při které docházelo ke zneužívání) apod.

³⁷ Dunovský - Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, 1995, s. 122

Poruchy příjmu potravy (PPP)

Klasifikovány jsou jako závislosti na jídle, používání jídla k řešení emocionálních problémů. Trpí jimi z 90% dívky ve věku 15-55 let. Dělíme je na mentální anorexii (vyhladovění sama sebe) a bulimii (nutkavé přejídání s následnými zvracením).

Posttraumatická stresová porucha (PTSP)

Souborným termínem „posttraumatická stresová porucha“ je označován soubor různých poruch chování a prožívání, výskyt somatických reakcí (poruchy spánku, potivost, třes, nevolnost apod.), které vznikají jako důsledek zažitého extrémního stresového prožitku přesahujícího běžnou lidskou zkušenost.³⁸

Jako samostatná diagnostická kategorie byla zařazena v r. 1979, následně do Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN).

Porucha se může objevit ihned po odeznění akutní reakce na traumatickou zkušenost. Nebezpečnost této poruchy ční hlavně v projevech, které se mohou vyskytnout až po delším časovém úseku, kdy byla oběť zdánlivě bez příznaků.

Čírtková³⁹ píše, že mezi nejdůležitější znaky k rozpoznání PTSP patří existence traumatické události:

- 1) Znovuprožívání traumatické události (spontánně se vybavující vzpomínky na krizovou situaci, noční můry apod.).
- 2) Nápadné vyhýbání se podnětům souvisejícím s traumatickou událostí (neschopnost rozpomenout se na důležité momenty události, pocit izolace a odcizení).
- 3) Přetrvávání příznaků zvýšené aktivační hladiny (poruchy spánku, zvýšená podrážděnost, nepřiměřené reakce apod.).

³⁸ Čírtková - Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, 2007, s. 31

³⁹ Čírtková - Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů, 2007, s. 33

PTSP je normální reakcí člověka na nenormální situaci, někteří jedinci budou na traumatickou událost reagovat jinak než druzí. Jedni budou reagovat velmi extrovertně, jiní budou klasičtí introverti ve smyslu chování po události.

Jako rizikové faktory můžeme vnímat :

- Typ a délku viktimizace.
- Závažnost traumatu.
- Reviktimizace (oběť je vystavena zneužívání znovu, prochází si celým kolečkem vyšetřování-následná péče- znovu).
- Vztah k pachateli.
- Pocity viny.
- Emocionální reakce blízkých osob.
- Existence ochranných faktorů (vhodný temperament, dobré sociální zázemí atp.).
- Dopad viktimizace na všední den oběti (pokud dojde k rozpadu rodiny, ztrátě zaměstnání atp.).

6 TERAPIE OBĚTI SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ

Dříve, než může být zahájena jakákoli terapie, musí jí předcházet kvalitní anamnestické vyšetření ke stanovení diagnózy. Každá oběť vyžaduje specifický druh terapie, u dětské oběti je velmi vhodné a důležité započít terapii již v dětském věku. Dle autorčiny zkušenosti s životními příběhy respondentek, ani jedna oběť v dětském věku terapii nepodstoupila (především z důvodu utajení zneužití) a pouhých 50% tak učinilo v dospělosti.

Pro úspěšnost *rodinné terapie* je důležité, aby terapeut uvažoval o tom, jak by rodina, pokud jde o zneužívání v rodině a je ochotná na terapii docházet, mohla fungovat v případě úspěšnosti terapeutické práce. Tento přístup je při práci s rodinným násilím důležitější než u jiných problémů řešených klinickými pracovníky. Terapeut má být neutrální v posouzení možností a vyhlídek rodiny do budoucna. Budoucnost, která připouští viktimizaci není pro oběť přijatelná a terapie hraje významnou roli v její překonání.

Co se týče *skupinové práce*, ta, pokud je s *vrstevníky*, pomáhá často překonat pocit vlastní bezmocnosti a dřívější problémy v sebepojetí, se kterým má hodně obětí sexuálního zneužívání problémy.

Rodinná skupinová setkání jsou zapotřebí k posílení vztahu mezi matkou a dcerou a pro rekonstrukci patřičného postupu a pravidel soužití.

Posouzení terapie

Největší počáteční potíže jsou při prolomení tabu mlčení. Pokud je tabu prolomeno (a dosaženo otevřeného přiznání ze strany členů rodiny), jde o udržení a rozvinutí následných rozhovoru s obětí, pachatelem a ochrannými postavami v rodině.

Dalším „krokem“ může být otázka, jak nejlépe zajistit ochranu dítěte – nebo dospělého – oběti? Je v rodině přirozený ochránce, např. rodič, který se týrání či zneužívání nedopouští, který může plně pochopit situaci do takové míry, že může poskytnout

ochranu před dalším týráním? Bere na sebe abusor (zneuživatel) dostatečnou odpovědnost za své jednání, aby tak bylo příslušným institucím umožněno pracovat s rodinou na bázi dobrovolnosti? Posouzení těchto otázek vyžaduje kombinaci rodinných a individuálních pohovorů. Proč? Dítě nebude mluvit o svých zážitcích před členem rodiny, který je součástí systému (i když se týráním či zneužíváním nedopouští, může být součástí traumatického systému).

Při týráním / zneužívání je nejen mezi partnery důležitým hlediskem posouzení širší rodiny. Může tu oběť najít ochranu a podporu, či zde dojde k jejímu obviňování a kritizování?

6.1 Terapie dětské oběti

Na akutní lékařské ošetření (ve smyslu vyšetření a ošetření zevních i vnitřních tělesných poranění) by měla navazovat pomoc psychologická. Dobře provedené vyšetření je podstatné ke stanovení správné diagnózy, a ta je důležitá ke stanovení správné terapie a rehabilitace. Pokud si to situace vyžaduje, je někdy potřeba umístit dítě do zařízení, který se o něj postará, zvláště je-li sexuální agresor rodinným členem. Možnostmi jsou: azylový dům, ozdravovna, Klokánek - alternativa ústavní péče (cílem je nabídnout dětem namísto ústavní výchovy přechodnou rodinnou péči na dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své rodiny).⁴⁰

„U zneužitého dítěte se mohou projevovat rovněž různé psychické příznaky: strach, úzkost, afektivní chování, deprese, nutkavé udržování čistoty. U předškolních dětí to mohou být poruchy chování, nápadná masturbace, sexuální hry neodpovídající věku, sebepoškozování“.⁴¹ Lékař posoudí, je-li nutné podat léky (na přechodnou dobu mohou příznivě ovlivnit např. poruchy spánku). U školního dítěte se mohou problémy projevovat jako potíže s učením, agresivita, antisociální chování, stažení se do sebe, problémy ve vztahu k okolí, k ostatním dětem. „U mladistvých zaznamenáváme zvýšené sexuální chování, prostituci, pocity strachu, zlosti, agrese, deprese, abusus alkoholu, drog, sebepoškozování až pokusy o sebevraždu.“ V názoru na podávání

⁴⁰ Klokánek, rodinná alternativa ústavní péče, www.fod.cz

⁴¹ Weiss - Sexuální zneužívání, pachatelé a oběti, 2000, s. 76

antikoncepce nezletilým se ani odborníci neshodují. Situace je odlišná, mluvíme-li o možnosti opakovaného sexuálního zneužití a o sexualizovaném chování dítěte (dítě se stává vyzývavým, má přehnaný zájem o druhé pohlaví a stává se i nadále objektem sexuálního zájmu).

Terapie a rehabilitace dítěte vychází z jeho diagnózy medicínské i sociální, ze zjištěných škod funkce organismu i z prostředí, v němž se toto zasažení odehrává. Opírá se o podrobný léčebný plán respektující všechny uvedené okolnosti, zvláště ty, které přicházejí z rodiny dítěte. Právě zde může důležitou roli sehrát orgán péče o rodinu a děti za pomoci odborníků.

Rozsah a potřeba psychoterapie u dětí postižených CAN (viz slovník, s.105) je závislá na věku a pohlaví dítěte, době po kterou bylo zneužíváno a způsobu zneužívání, zda byl pachatel z okruhu lidí dítěti známých apod.

Nároky na odborníka z pomáhající profese – konkrétně na psychoterapeuta- jsou v případě dětské psychoterapie vyšší než u dospělých. V žádném případě nesmí svým přístupem situaci dítěte ještě zhoršit, psychická stránka dětské oběti je mnohem křehčí než u dospělého jedince. Nesmí dále zapomínat na to, že pro mnohé oběti je situace po odhalení mnohem choulostivější a komplikovanější.

Dunovský popisuje tři fáze počáteční terapie u dítěte, kdy je pachatelem člen rodiny: ⁴²

- 1) Zajištění bezpečnosti dítěte, aby se násilnosti nebo sexuální zneužívání nemohlo opakovat.
- 2) Zajištění maximálního opatření proti narušení rodinného systému.
- 3) V případě, že se jedná o pachatele mimo rodinný systém, musí být dosaženo přerušování možného kontaktu mezi dítětem a pachatelem.

Terapeutické zákroky, které jsou otázkou interdisciplinární spolupráce (nutná kooperace několika odborníků z různých profesí – sociální pracovníci, učitelé,

⁴² Dunovský - Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě, 1995

právníci, pediatři, dětský psychiatr apod.) mají několik okruhů, z nichž každá se zaměřuje na danou oblast pomoci zneužívanému dítěti. Na paměti bychom ale stále měli mít celistvé pojetí péče o dítě, nejen starat se o správný fyzický vývoj a materiální zajištění. Dunovský (1995) zmiňuje tři okruhy:

- 1) Trestně-právní forma – zahrnuje potrestání pachatele, problematickou otázkou je to však v případě zneužívání členem rodiny, kdy se neřeší jiné potíže v manželském vztahu.
- 2) Primární ochrana dítěte – vidí v řešení sexuálního zneužívání členem rodiny jeden důsledek, kterým je odejmutí dítěte z rodiny do péče státní instituce. Problematický v této situaci je dopad na druhého rodiče, který se zneužívání nedopouštěl, avšak odejmutím dítěte dochází k přidělení viny i na něj.
- 3) Primární terapeutická intervence – následuje po předání dítěte do rukou odborníků, kdy je shledána nutnost psychoterapeutické pomoci. Ještě více než u dospělých hraje významnou roli vstupní rozhovor, který pokud je úspěšný, může nastartovat spolupracující i přátelský vztah mezi terapeutem a dítětem. To je začátek úspěšné terapie, která má za úkol nejen pomoci dítěti zvládnout traumatickou událost nyní, ale umět se s ní vypořádat i v následném životě. Pokud není pachatelem člen rodiny, ale jde o osobu dítěti méně známou, doporučuje se terapie rodinná.

Diagnóza, kterou zhodnotíme současnou situaci dítěte ve třech úrovních – tělesné, duševní a společenské – je podkladem pro sociální terapii. Jde o multidisciplinární zásahy medicínské, psychologické, pedagogické, sociální, právní i ekonomické.

Příklad otrěsného sexuálního zneužívání v dětství popisuje Silberg.⁴³ Píše o případu Betsy, která byla od 2,5 roku sexuálně zneužívána svým otcem, od šesti let dokonce otcovými přáteli. Její potíže vygradovali v 11 letech, kdy měla začít chodit na novou školu. Ráno se jí natolik špatně vstávalo, že celé dvě hodiny po probuzení zůstávala ve stavu podobném polospánku, nebyla ani schopna odpovídat matce. Ve chvíli, kdy na ní její matka zvýšila hlas, aby jí vnímala, přidaly se také hlasy, které slyšela ve své hlavě. Ty ji nabádaly, aby praktikovala sexuální pokusy na ostatních dětech. Tyto hlasy se

⁴³ Silberg - in Psychotherapy, 2004

vyskytovaly ve třech modech: jeden, který jí říkal vyhovět, protože její matka má pravdu, jeden, který jí radil vzdorovat matce a jeden „dětský“ hlas, který jí říkal, že je moc malá na to, aby šla do školy. U matky se projeví silné pocity viny, že svou dceru vystavila zneužívání a pocítovala velkou potřebu Betsy zachránit.

6.2 Terapie dospělých obětí zneužívaných v dětství

Existuje mnoho způsobů terapie, kterou dospělá oběť může podstoupit. Prvním krokem k úspěšné terapii je si své zneužívání přiznat.

6.2.1 Systemická párová terapie deprese

Deprese je duševní stav charakteristický pocity smutku, vnitřního napětí, nerozhodnosti. Mezi tělesné příznaky patří únava, ztráta energie, poruchy spánku a nechutenství.⁴⁴ V dospělosti trpí depresemi sedm ze šestnácti respondentek. Patří svým zneužíváním do kritické kategorie, která je charakteristická opakovaným výskytem – až 70% z těch, kdo jednou deprezi prožil, se dožije jedné nebo více dalších.

Vznik deprese lze popsat takto : nastane nějaká událost (onemocnění, traumatická zkušenost apod.), která vyžaduje na jedinci určité adaptační schopnosti. Vlivy interpersonální i intrapsychické budou mít za následek to, že se někteří jedinci této situaci přizpůsobí lépe než ostatní. Právě u osob s horší adaptací a frustrační tolerancí se mohou objevit depresivní příznaky či chování. Na to, jak jedinec na traumatizující událost reaguje, má vliv reakce okolí na jeho projevy (především rodiny a partnera).

Východiska systemické párové terapie spočívají v náhledu na pacienta, který je chápán jako součást mnoha různých kontextů, ve kterých žije, včetně svých příznaků. Velkou roli hrají reakce rodinných příslušníků (i jejich vztahy s obětí), partnera (a jeho rodinných příslušníků) a samozřejmě odborníků pomáhajících profesí.

Hlavním cílem je nahlížení na projevy deprese v kontextu současných i minulých vztahů pacienta s rodinnými příslušníky či jinými významnými jedinci v jeho životě.

⁴⁴ Hartl, Hartlová – Psychologický slovník, 2004

Snahou je, aby získal nové pohledy na své současné problémy, našel jiné významy, které přikládá svému depresivnímu jednání a do určité míry se změnil vzájemný vztah mezi partnery. Důležité ovšem je, stejně jako téměř ve všech pomáhajících profesích, že terapeut pouze pomáhá pacientovi a jeho rodině / partnerovi najít prostředky, které „mají k dosažení nových a odlišných vzorců chování a které by nebyli spjaty s příznakem a s ním spojeným chováním.“⁴⁵ Laicky řečeno, terapeut má klientovi pomoci nalézt jiné cesty a ne mu přikázat jediný správný směr.

Postup

Každý odborník v pomáhajících profesích, by měl nabídnout svému klientovi pocit důvěry, bezpečí, srozumitelnosti a jasných hranic. To vše může zvládnout, pokud bude využívat pravidla verbální i neverbální komunikace, poskytne nestranný přístup a bude mít upřímný zájem o problémy svého klienta.

Systemická terapie je založená na spolupráci, na principu spoluutváření. Terapeutův styl spočívá v náznacích, ve všech etapách zve klienta ke spolupráci, k poskytování zpětné vazby o práci terapeuta, ale i o úkolech a událostech mezi jednotlivými sezeními. Znamená to, že klienti aktivně ovlivňují dění na sezeních, jsou to oni, kteří mají schopnost svou depresi řešit, terapeut je pouze průvodcem. Sami rozhodují o délce intervalů mezi jednotlivými setkáními, podílejí se i na plánování úkolů. Terapeut má na druhou stranu za úkol zdůrazňovat jakékoli malé změny či úspěchy klienta - oběti a postupně předávat zodpovědnost za tyto změny ze své osoby na osobu jeho. Terapeut je sice tím, kdo vede sezení a klade otázky, je ale také dostatečně vnímavý ke klientovým odezvám. Používá při práci mnoho metod, jednou z nich je princip cirkulárního dotazování, kdy reakce klienta na terapeutovo otázku ovlivňuje otázku následující.

Před ukončením terapie je potřeba zkonzultovat úlohu života s partnerem ve vztahu pokračujících změn nastavených během terapie. Zmiňuje se budoucí vývoj, případné obavy.

⁴⁵ Jonesová - Systemická párová terapie a deprese, 2004, s. 30

7 SEXUÁLNÍ ZNEUŽÍVÁNÍ V OBLASTI LEGISLATIVY

Pokud mluvíme o sexuálním zneužívání v dětském věku, nesmíme opominout vliv na mravní a sexuální vývoj jedince. Důležitost mravního vývoje zmiňuje trestní i rodinné právo.

Trestní právo je odvětvím veřejného práva, které určuje, jaká společensky škodlivá jednání jsou trestnými činy, jaké jsou sankce za jejich spáchání a jakým způsobem stát prostřednictvím svých příslušných orgánů spáchání trestných činů a jejich pachatele zjišťuje a trestá.⁴⁶ V trestním právu rozlišujeme hmotné a procesní trestní právo, ve vztahu k sexuálnímu zneužívání jsou podstatné oba. Laicky řečeno, hmotné právo nám řekne, co je už trestní čin a jaké sankce jsou za jeho spáchání uděleny, procesní právo nás nasměruje k tomu kdo a jak trestní čin vyšetřuje, ukládá výkon a ochranná opatření a zároveň se zaobírá osobou, na které je trestní čin spáchán stejně tak jako pachatelem.

Pro Českou republiku je podstatný Trestní zákon (řád) č. 141/1961 Sb., který upravuje, pokud máme v paměti dělení trestního práva, právě část hmotného trestního práva. Zaměřuje se na činy, které jsou činy trestními, na podmínky trestní odpovědnosti a na sankce, které budou uloženy za jejich spáchání.

Trestní zákon je doplněn Zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004. Upravil otázky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, odchylky v řízení vedeného proti mladistvým.

Dne 1. ledna 2010 nabude účinnosti nový trestní zákoník, vyhlášený ve Sbírce zákonů pod č. 40/2009. Jeho hlavním autorem je prof. JUDr. Pavel Šámal. Pokud bychom se zaměřili konkrétně na zohlednění situace oběti z hlediska psychické či morální újmy, která jí trestným činem vznikla, ani tento nově připravovaný řád toto nebere v potaz.⁴⁷

Věková hranice

⁴⁶ Trestní právo, www.wikipedia.org

⁴⁷ Kristková, Langhansová – Trestněprávní revue, 2008

Věková hranice pro zahájení sexuálního života nebyla vždy a všude stejná. Důvody byly jak náboženské, čistě praktické či právní.

V Norsku, Holandsku, Itálii či například ve Skotsku byla tato hranice stanovena na 16.rok života. V Dánsku, Polsku, Švédsku a Francii muselo být dotyčnému minimálně 15 let.

Diskuze jsou nezbytné zvláště kvůli zdravému vývoji dítěte morálnímu, i psychosexuálnímu. Patologické vztahy v dětství, zvláště sexuální, mohou v dospělosti způsobit obdobné jednání rodičů se svými dětmi, neschopnost normálního partnerského vztahu a v neposlední řadě špatné sebehodnocení a sebesmýšlení.

Podle již zmiňovaného § 242 je v ČR věkovou hranicí 15. rok života. Mohlo by se zdát, že je to všeobecně známo, ale jak píše Prof. Jiří Raboch v jedné z výzkumných studií na otázku věkové hranice zákonem povoleného pohlavního styku s osobou opačného pohlaví, „odpovědělo z celkového počtu respondentek 70,8% 15 let. Neznalost minimálního věku 15 let tedy odpovědělo celých 29,2%.“⁴⁸ Tato skupina by se teoreticky mohla dostat do komplikací.

7.1 Právní vymezení trestných činů

Pro práci je podstatné uvést trestný čin pohlavního zneužívání, ohrožování mravní výchovy mládeže, svádění k pohlavnímu styku, dále oblast věkové hranice a trestné sazby pro pachatele.

7.1.1 Trestný čin pohlavního zneužívání

Citujeme-li definici pohlavního zneužívání zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992, pak: „... se za pohlavní zneužívání považuje nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontextu, činnosti či chování, jako je jakékoli dotýkání, styk nebo vykořisťování, a to kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoli, kdo dítě

⁴⁸ Sexuálně zneužívané děti, 1995, s. 83

zneužívá.⁴⁹ K trestnému činu pohlavního zneužívání dojde tehdy, pokud svým jednáním pachatel zamýšlel své pohlavní uspokojení nebo alespoň vydráždění.

Pod ochranou tohoto trestního zákona jsou v ČR osoby mladší patnácti let obojího pohlaví. Jak uvádí JUDr. Zdeněk Sovák, trestného činu pohlavního zneužívání (§ 242) se „dopustí trestně odpovědný pachatel, který vykoná soulož s osobou mladší patnácti let, nebo který takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije.“⁵⁰

Pojem „mladistvý pachatel“ trestní zákon také uvádí, jedná se o osobu, která již dovršila patnáctý rok, ale nedosáhla ještě osmnáctého roku života.

Trestem je odnětí svobody v délce od jednoho do osmi let. Trestně právním pachatelem zákon myslí osobu v době činu částečně přičetnou, „která v době spáchání činu již dovršila patnáctý rok života.“ Částečnou přičetností je zde míněna absence duševní poruchy. Sexuálního zneužívání pohlavním stykem se může dopustit vždy jen osoba opačného pohlaví. „Pokud jde o pohlavní zneužívání realizovaného jiným způsobem než souloží, se může dopustit i osoba stejného pohlaví.“⁵¹

Pokud se k trestnému činu pohlavního zneužívání přidají ještě další okolnosti, které zvětšují stupeň nebezpečnosti činu, zvyšuje se samozřejmě i trestní postih. „Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin na osobě svěřené jeho doзору, zneužívaje její závislosti. Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, způsobí-li této osobě činem těžkou újmu na zdraví. Odnětím svobody na deset až patnáct let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, způsobí-li tímto činem svěřené osobě smrt.“ (Trestní zákon, § 242, odst. 3,4)

Dle § 243 tr. zákona je pro trestný čin sexuálního zneužívání stíhán ten, kdo zneužije závislosti osoby mladší než osmnáct let nebo osoby svěřené jeho doзору, přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo pachatel, který takovou osobu pohlavně zneužije. „Pachateli hrozí trest odnětí svobody až na dvě léta.“⁵²

⁴⁹ Weiss - Sexuální zneužívání dětí, 2005, s. 35

⁵⁰ Sexuálně zneužívané děti, 1995, s. 119

⁵¹ Weiss - Sexuální zneužívání dětí, 2005, s. 119

Sexuálního zneužívání se týká též § 245 trestního zákona, který zohledňuje soulož mezi příbuznými: „Kdo vykoná soulož s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“⁵³

7.1.2 Ohrožování mravní výchovy dítěte, svádění k pohlavnímu styku

Ohrožování mravní výchovy dítěte společně s otázkou svádění k pohlavnímu styku jsou další oblasti, kterými se právní úprava v rámci sexuálního zneužívání zabývá. V § 217 trestního zákona se výslovně píše: „Tohoto deliktu se dopustí ten, kdo vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší než 18 let nebezpečí zpustnutí tím, že jí buď umožní vést zahálčivý nebo nemravný život, nebo ji k takovému životu svádí. Hrozí mu trest odnětí svobody až na dva roky.“⁵⁴

Dalšími paragrafy, které se k syndromu CAN vztahují jsou:

§ 205 ohrožování mravnosti

§ 212 opuštění dítěte

§ 213 zanedbávání povinné výživy

§ 215 týrání svěřené osoby

§ 216, 216a únos, obchodování s dětmi

§ 221 - § 222 ublížení na zdraví

§ 241 znásilnění

7.2 Ochrana dětí a obětí trestného činu ve 20. století

V České republice se uskutečnily důležité konference týkající se zlepšení vyšetřování obětí (dětí i dospělých), například 1. národní konference k problematice týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte, která se konala v Mostě od 10. do 12. 11. 1993.

⁵² Právní vymezení, www.centrumelektra.cz

⁵³ Sexuálně zneužívané děti, 1995, s. 127

⁵⁴ Sexuálně zneužívané děti, s. 126

Pro 20. století je typická zvýšená citlivost vůči násilí na dětech, což bylo jedním z důvodů, proč v tomto byly přijaty významné dokumenty ochraňující děti před všemi formami interpersonálního násilí. Jde především o tři dokumenty:

- Ženevská deklarace dětských práv (1924)
- Charta práv dítěte (1959)
- Úmluva o právech dítěte (1989)

Dále existují mezinárodní standardy ochrany obětí před sekundární viktimizací, které můžeme nalézt v *Doporučení Rec (2006) 8 Výboru Ministrů*, které stanoví, že oběti mají být chráněny před nezákonnými zásahy do jejich fyzické a psychické integrity a před sekundární viktimizací. Státy mají zajistit podporu *zvláštním skupinám obětí*, které mohou být považovány za zranitelné kvůli své osobní charakteristice, nebo kvůli typu trestného činu, jemuž byly vystaveny.⁵⁵

Evropský soud pro lidská práva se zabýval právy obětí opakovaně v souvislosti s čl. 6 (spravedlivý proces), *Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP)*. Jak píše Kristová a Langhansová ve svém článku, „zahraniční odborníci (Alisdair, Bettinson) poukazují na skutečnost, že sekundární viktimizace může způsobit psychickou újmu, která znamená nejen porušení čl. 8 (právo na respektování rodinného a soukromého života) EÚLP, ale ve zvláštních případech i čl. 3 (zákaz mučení) EÚLP.“⁵⁶

Dalším podstatným dokumentem v této oblasti je rozhodnutí *Rady Evropské unie o postavení obětí v trestním řízení*. To ukládá státům zajistit přiměřenou úroveň ochrany obětem a případně jejich rodinám nebo osobám se stejným postavením jako rodinní příslušníci, zajistit ochranu soukromí a zamezit kontaktům mezi obětí a pachatelem v budově soudu, dále také zajistit ochranu neohroženějších obětí před následky jejich výpovědí při veřejném soudním jednání.

⁵⁵ Kristková, Langhansová – Trestněprávní revue, 3/2008

⁵⁶ Kristková, Langhansová – Trestněprávní revue, 3/2008, s. 66

Český právní řád by se v ochraně obětí měl zaměřit zvláště na ohrožené děti (kapitola 3.1). Je čerpáno z článku Kristkové a Lahghansové (3/2008):

- Výslech v co možná nejranějším stadiu řízení.
- Přítomnost podpůrné osoby (důvěrníka) v průběhu výslechu.
- Speciální výslechové místnosti oddělené jednocestným nebo dvoucestným zrcadlem.
- Výslech prostřednictvím audiovizuálního spojení s jinou místností.
- Videozáznam výslechu prováděného v přípravném řízení a jeho použití u soudu jako důkazu namísto výslechu (využívat především při špatném psychickém stavu oběti v případě, že by obviněný byl přítomen soudnímu vyšetřování a mohla by nastat situace, kdy by oběť nebyla schopna vypovídat či se bála o svůj život).
- Výslech obětí sexuálních deliktů osobou stejného pohlaví.
- Utajení informací soukromé povahy o oběti před obviněným (např. místo bydliště).
- Vyloučení veřejnosti z jednání.
- Přidělení bezplatného právního zástupce (funguje ve Švýcarsku, Německu, Švédsku).

8 CÍLE A METODIKA VÝZKUMU

8.1 Cíl výzkumu

Sexuální zneužívání v dětství se podle odborníků (Vaníčková, Dunovský, Dolanská atd.), ze kterých autorka čerpala při psaní práce, negativně odráží ve fyzické, psychické a především v emocionální oblasti. Následky jsou horší, jde-li o zneužívání členem rodiny. Může to vést k nejen nešťastnému a neplnohodnotnému životu, ale také ke zkreslenému pohledu na mezilidské vztahy, konkrétně ke špatnému mínění o druhém pohlaví a v některých případech k předávání tohoto pohledu i dětem zneužívaných obětí.

Potíže nastanou, spojí-li se traumatický zážitek s negativními reakcemi nejbližšího okolí, které neposkytne tolik potřebnou oporu a důvěru, především pak u jedince s menší sebedůvěrou a ještě nedotvořenou osobností.

Primárním cílem výzkumu je zjistit vliv patologických vztahů v rodině na další život oběti. Práce má za úkol na základě životních příběhů respondentek přiblížit prožívání obětí trestného činu sexuálního zneužívání, v této době již dospělých žen, které zažily zneužívání v dětství. Jejich vztahy s rodiči a rodinné klima jsou faktory, které ovlivňují situaci oběti před i po zneužití.

8.2 Úkoly výzkumu

Úkolem výzkumu je zjistit vztahy mezi jednotlivými třemi vztahy:

1. původ pachatele trestného činu (rodinný příslušník či cizí člověk) – svěření se oběti
2. svěření se oběti sexuálního zneužívání nejbližší osobě – reakce osoby na svěření
3. reakce nejbližší osoby – následky sexuálního zneužívání na oběti.

Stanovení klíčových bodů rozhovoru bylo stěžejní pro jednotné zpracování získaných informací. Výzkum měl za úkol zjistit od všech respondentek body, které určují linii celého rozhovoru:

Bod 1: Nynější věk respondentek.

Bod 2: Věk v období zneužívání.

Bod 3: Původ pachatele.

Bod 4: Druh sexuálního zneužívání.

Bod 5: Časový interval od zneužití do svěřením se nejbližšímu členu rodiny.

Bod 6: Reakce nejbližšího člena rodiny.

Bod 7: Průběh vyšetřování; důvod, proč k vyšetřování nedošlo.

Bod 8: Potřeba následné péče.

Bod 9: Nynější následky sexuálního zneužívání v dětství.

8.3 Charakteristika zkoumaného souboru, metody šetření

Respondentky byly sehnány pomocí dvou internetových diskuzí (jejichž názvy nebudou na přání dotazovaných zveřejněny) a díky spolupráci s PhDr. Jiřinou Dolanskou Ph.D. z Občanského sdružení Élektra - Centra pomoci žen zneužitým v dětství. Výzkumu, který trval od září 2008 do května 2009, se účastnilo sedmnáct žen, ve věku od 20 do 69 let. Rozhovory probíhaly od listopadu 2008 do května 2009.

Z důvodu přislíbené anonymity byla všem dotazovaným a jejich rodinným příslušníkům změněna jména, k použití veškerých poskytnutých údajů autorce poskytly ústní souhlas.

Kazuistiky byly pořízeny na základě řízeného rozhovoru, ve kterém autorka použila klíčových bodů tématu, aby mohla být jednotně zpracována zjištěná fakta. Respondentky poskytly svůj životní příběh, do kterého jsou zakomponovány i odpovědi na tyto klíčové body.

9 DATA A JEJICH ZPRACOVÁNÍ

V následující kapitole jsou popsány životní příběhy jednotlivých účastnic výzkumu. Jsou zaměřeny na tyto klíčové body: počátek sexuálního zneužívání a jeho vnímání účastnicemi; původ pachatele a jeho vliv na reakci nejbližší osoby zneužívané na zjištěné zneužívání; okolnosti ukončení zneužívání a následné vyšetřování, pokud se konalo; následky sexuálního zneužívání v dětství u již dospělých respondentek a potřeba následné odborné péče. V jednotlivých kazuistikách autorka vychází pouze z informací poskytnutých respondentkami. Kazuistiky jsou řazeny náhodně, doplněny o postřehy autorky a její případná doporučení. Kazuistiky jsou členěny podle klíčových bodů, které jsou odděleny odstavci. U každé je na jejím konci přidáno zhodnocení určeného cíle práce: vliv reakce nejbližší osoby na psychický dopad oběti a na následky v životě. Zhodnocení je psáno kurzívou.

1. Případ - U.C.

Bod 1: U.C. je 20 let a jejím dosaženým vzděláním je střední škola s maturitou. Má jednoho vlastního sourozence (sestru) a dva nevlastní (bratry). Bydlí společně s rodiči ve velkém domě, rodiče v přízemí, ona v prvním patře. Má přítele a dvouletého syna. Jak sama řekla: „Rodičům se spíše vyhýbám, ale jelikož bydlím v jednom domě, není možné se vzájemně přehlížet a ignorovat.“ Situace je spíše napjatá, způsobená okolnostmi zneužívání.

Bod 2, 3: Pachatelem v tomto případě byl nevlastní otec, kterému je nyní 48 let, a je již 12 let manželem matky U.C. Pachatel je stále na svobodě a bydlí ve stejném domě s obětí. Zneužíval svou nevlastní dceru od jejích 14 do 18 let, kdy otěhotněla se současným přítelem. Oběť vypověděla, že v době, kdy se k nim nastěhoval její přítel, se zneužíváním přestal.

Bod 4: Ke zneužívání docházelo v domácím prostředí, formou kontaktní - osahávání břicha, prsou a genitálií. K fyzickému týrání ani pohlavnímu styku nedošlo. Žádal po oběti orální sex, ale nikdy nebyl uskutečněn. Průběh byl pozvolný, nejdříve šlo o

náznaky, slovní narážky, čemuž poškozená nepřisuzovala takovou váhu a v době, kdy už si byla jistá svým zneužíváním, se svěřením váhala, protože se bála reakce ostatních.

Vztahy mezi U. C. a matkou zřejmě nebyly plny důvěry, protože jak sama uvedla: „Naznačovala jsem mamce, že mě otec osahává, ale ona se spíše těmito tématům vyhýbala.“ I když prý dávala pozor, aby svou dceru nenechávala s otčímem o samotě, nic neřešila, „nechala to vyšumět“.

Bod 5: Poprvé se svěřila ihned po prvním osahávání.

Bod 6: Dceřina důvěra v matku nevyvolala kladnou reakci, nadále se již nesvěřovala. Jako reakce matky na svěření oběti uvedla nechápavost, odmítavost a zlobu. Zloba byla mířena směrem ke zneužívané, ne k pachateli. U.C. Uvádí: „Chovala se velmi odměřeně, nelíbila se jí celá ta záležitost, padla i slova o provokaci a částečné vině.“ Na ukončení jejího zneužívání měl vliv hlavně její přítel a otěhotnění, nevlastní otec si již nic nedovolil.

Situace byla pro zneužívanou především kvůli reakci její vlastní matky po svěření ještě horší, přátelům se nesvěřila, protože neměla odvalu jim to říct a obávala se narušení jejich vztahů k ní. O vztahu matky s nevlastním otcem U.C. nic neuvádí, nemůžeme se tedy domnívat, do jaké míry si matka zneužívání své dcery připustila.

Bod 7: K vyšetřování nedošlo z důvodu rodinných vztahů, žijí na vesnici, kde její nevlastní otec zastává významnou funkci, tím pádem by ohlášení pro zneužívanou bylo mnohem těžší.

Bod 8: Následnou péči oběť potřebuje ve formě antidepresiv (o jejichž užívání její rodina nic neví), využívá návštěv u psychoterapeutky. Rodina (kromě přítele) jí v tomto ohledu vůbec nepomáhá, neposkytuje jí oporu a nemá pochopení.

Bod 9: Fyzické následky nemá žádné, jelikož zneuživatel nebyl násilnického typu, ani nedošlo k pohlavnímu styku, k sebepoškozování také nedochází. Potíže v oblasti psychické a především v mezilidských vztazích jsou patrné. Respondentka. se do této

doby obává návštěvy psychologa kvůli nepochopení a odmítnutí, ale na základě rad psychoterapeutky se ho chystá navštívit a pokusit se řešit své obtíže bez antidepresiv. Přesnou diagnózu, kvůli které musí užívat léky postižená neuvedla. Bolestně cítí zneužívaná vnímání sebe sama. Teprve si buduje sebedůvěru a sebevědomí, které jí podle jejích slov nevlastní otec společně s matkou pošlapali. V sexuální oblasti se svým přítelem větší obtíže nemá.

Případ U.C. je v mnohých oblastech obdobný s 2. případem, i když co se týče závažnosti trestného činu sexuálního zneužívání, je menší. Opět si zde můžeme všimnout velkého vlivu vztahu mezi původem pachatele a nynějšími následky oběti, i když v porovnání s případem K.T. (kde byly závažnější činy pachatele, ale optimálnější reakce rodiny), zde reakce rodiny způsobila mnohem těžší následky.

2. Případ - K.T.

Bod 1: K.T. je 22 let, studuje VŠ sociálního typu a bydlí spolu s rodiči (matkou a otcem) a mladším sourozencem. Manžela, ani děti, nemá. V současné situaci má s rodiči dobrý vztah, podle jejích slov jí přijímají takovou, jaká je a podporují ji. Přátelé jsou pro ni nejdůležitější, jejich opora a podpora, bez které by se neobešla.

Bod 2, 3: Zneužívaná byla od 5 do 13 let strýcem, který byl v té době již v důchodovém věku. Docházelo k tomu při hlídání či návštěvách K.T. v domě tety a strýce, či při procházkách v přírodě.

Bod 4: K.T. byla vystavena formě bezdotykové i dotykové, dle jejích poznámek jí dělal všechno. Docházelo též k půjčování malé K.T. strýcovu sousedovi za poskytnutí trávy pro králíky. Dá se to označit jako počáteční komerční sexuální zneužívání k získání určité východy, prospěchu. Oběť nebyla strýcem fyzicky týrána, ale jeho chování v té době nyní vnímá jako mučení.

Bod 5: Ke svěření nedošlo po prvním zneužití, jelikož v pěti letech nebyla dost zasvěcená do znalostí hranic, co se smí, a co ne. Na ukončení zneužívání měla vliv ona sama, jak bylo sděleno: „Ztropila jsem tetě scénu, abych tam už nikdy nemusela“.

Svěřila se kamarádům, kteří vyjádřili velkou lítost. Rodině to řekla před rokem (tzn. v 21 letech, po sedmi letech od ukončení zneužívání).

Bod 6: Otec se zprvu domníval, že je to zčásti i její vina, ale nyní jsou k ní s matkou velmi ohleduplní, vyjadřují jí oporu a lásku, což jí velmi pomáhá. Důvodem, proč se svěřila až nyní je úmrtí strýce. Následná kladná reakce rodičů způsobila, že se jí ulevilo a „cítí se velmi šťastná, že jí za to neodsoudili“.

Své zneužívání postižená trpěla osm let, zda si někdo z její rodiny něčeho všiml, nevedla, nyní již díky tomu pochopili, proč byla od dětství tak „jiná“.

Bod 7: Nedošlo k ohlášení trestného činu sexuálního zneužívání na Policii, zda to bylo pouze její rozhodnutí, či jednala na základě přání rodiny, neuvádí. Způsobila by tím prý pouze problémy v rodinných vztazích, navíc v tomto ohledu nedůvěřuje soudnímu systému, domnívá se, že by pachatele ani neodsoudil. Podstatné je, že se i nyní domnívá, že by jí to tenkrát ublížilo ještě víc.

Bod 8: Co se týče potřeby následné péče, je více než nutná. Lékařské vyšetření se bezprostředně po svěření se nekonalo, psychologickou a psychiatrickou pomoc již vyhledala a pravidelně dochází na sezení. Dle jejích slov je ale s psychologkou velmi nespokojená, má pocit, že je nekompetentní, neví, jak reagovat, zčásti její situaci zlehčuje a téměř vůbec jí tím pádem nepomáhá. Pomoc psychiatra vyžaduje kvůli lékům, které dostává (nevedla přesněji), jakoukoli jinou pomoc z jeho strany ale odmítá. Autorka se domnívá, že důvodem je souvislost mužského pohlaví pachatele a nynějšího přístupu k mužskému pohlaví.

Bod 9: Její reakce na zneužívání v dětství se projevila v období puberty letech, kdy užívala drogy, stýkala se s dívkami s podobnými zážitky a sebepoškozovala se, což přetrvává dodnes. V období plnoletosti se její chování uklidnilo, zaměřila se na dobré vztahy s kamarádkami a na to, „že má docela funkční rodinu, což většina lidí z ulice nemělo.“

Její následky zneužívání jsou v širší formě – trpí posttraumatickou stresovou poruchou, úzkostmi, sebepoškozováním, v menší míře bere drogy. Odraz v mezilidských vztazích je markantní: „Nesnáším chlapy, lidem nedůvěřuji, nemám ráda jejich idealismus a alibismus“. Spoléhá jen sama na sebe, ale sama přiznala, že má velice nízké sebehodnocení. Trpí poruchami spánku a nočními můrami.

Autorka u K.T. vidí velkou souvislost mezi původem pachatele, důvodem pozdního svěření se a neohlášení na Policii. Vztahy v rodině způsobily pozdní svěření a autorka si je jistá, že mají vliv na neochotu oběti podstoupit psychologickou léčbu, která by následky zmírnila. Následky bychom mohli označit za „klasické“ (viz kap. 5.1). Problematické jsou zkušenosti s odbornou pomocí, zvláště v oblasti psychologické, kterou respondentka označuje za zbytečnou, k psychiatrovi dochází pouze kvůli potřebě léků (na zmenšení úzkosti).

3. Případ - N.O.

Bod 1: N.O. je 27 let, vystudovala sedmileté gymnázium s maturitou, má manžela a dva syny (dva a čtyři roky). Bydlí společně s manželem a dětmi mimo bydliště svých rodičů, se kterými nemá dle uvedených informací přátelský, ani příliš kladný vztah. Nynější vztah s rodiči je poznamenán reakcemi na její svěření o zneužívání. S prarodiči se nestýká vůbec.

Bod 2, 3: Zneužívána bezkontaktním i kontaktním způsobem byla svým prarodičem (otcem matky) od 3 do 12 let, od jedenácti let už velice ojediněle. Jak sama píše, od 3 do 6 let si toho sama moc nepamatuje.

Bod 4: Ke zneužívání docházelo v rodinném prostředí, byla nucena, aby se dívala na obnaženého pachatele a aby se mu i ona ukazovala nahá. Osahával ji na celém těle včetně genitálií a nutil k uspokojování rukou až k vyvrcholení.

Bod 5: Zneužívání ukončila sama tím, že se ve svých čtrnácti letech svěřila rodičům, chtěla tím bránit svou sestřenicí (v té době devítiletou, která bydlela ve stejném domě jako pachatel).

Bod 6: Reakce rodiny byla dle poskytnutých informací hrozná, došlo k přímé konfrontaci s pachatelem a celou rodinou, zneuživatel vše popíral a jediná matka jí důvěřovala, protože i jí, když byla malá (podle slov N.O. do puberty), dělal to samé. Díky tomuto impulsu začala být pachatelem N.O. obviňována z dobrovolné účasti na zneužívání. „Toto setkání pro mne bylo skoro stejně hrozné jako zneužívání, protože moje babička mi nevěřila a pořád jen opakovala, že lžu a že to nemůže být pravda.“ Impuls nedonutil rodiče situaci radikálněji řešit, nechali to „vyšumět“, „zametli pod koberec“. Oběť byla braná jako rozvraceč rodiny, s prarodiči se od té doby nesetkala. Jak sama uvedla: „Dodnes nevím, jestli svěřit se rodině byla ta nejlepší volba.“

Na ukončení zneužívání svým dědou měla vliv pouze ona a místo podpory od rodiny, se setkala s nechápavostí, odmítavostí a zlobou. Tyto reakce u ní vyvolaly stažení se do sebe, nedůvěru v okolí a myšlenky na sebevraždu. Pomohli jí teprve její přátelé, kterým se svěřila a kteří ji poskytli tak potřebnou oporu a pochopení. Díky tomu se začala snažit přijmout to, co se jí stalo a vybudovat si znovu svou osobnost.

Bod 7: Zneužívání nebylo ohlášeno ani vyšetřováno, autorka se z poskytnutých informací může domnívat, že především kvůli rodinným vztahům. Případ N.O. opět vykresluje, jak podstatný je původ pachatele – jak moc je oběti blízký - a jak důležité jsou reakce nejbližších rodinných příslušníků na psychický stav oběti.

Bod 8: Odbornou péči dodnes nevyhledala, své pocity ventiluje v rozhovorech s přáteli, sama autorce sdělila: „Nejsem si jista, zda pro mě bylo horší ono zneužívání nebo následná negativní reakce rodiny.“

Bod 9: Následky zneužívání a negativní reakce se podepsaly především na psychice respondentky. Zpočátku neměla žádnou sebedůvěru. „Zneuživatel mě poslal psychicky dolů, ale moje rodina mě svou reakcí doslova utopila.“ Pomohl jí gymnazijní učitel psychologie, její samotný zájem o psychologii a především přátelé, kteří ji stále podporují. Největší úspěch vidí v tom, že svůj příběh již bere jen jako „ošklivou pohádku“ (tedy bez emocionálního náboje - pozn. autorky), což jí poskytuje velkou psychickou sílu.

V případě třetí respondentky jsou souvislosti mezi rodinnými vztahy a reakcí na odhalené zneužívání zřetelné. Odborníci (např. Vaničková) píší, že zneužívaná oběť je v dospělosti velmi často účastna zneužívání také. V případě matky oběti nešlo sice o přímé zneužívání, vystavila ale svou dceru stejné negativní zkušenosti jakou prožila ona sama. Vztahy mezi rodiči a jejich dcerou bych označila za patologické, jejich reakce má přímou souvislost s následky postižené v dospělosti. Pouze kvalitní terapeutickou péčí a spoluprací ze strany rodičů by bylo u oběti možné dosáhnout zlepšení v oblasti psychické a emocionální.

4. Případ - O.B.

Bod 1: O.B. je 30 let, vystudovala Vysokou školu, je svobodná, bezdětná. Její vztah k rodičům je ambivalentní, důvodem je především reakce rodiny na sdělení o zneužívání a také původ pachatele (zmíněno níže).

Bod 2, 3: Zneužitá byla v devíti letech a pachatelem byl její vlastní otec. Sdělila, že „má ohledně tohoto zamlženou paměť a ani neprahne po tom na to vzpomínat, zda to bylo jednorázové či dlouhodobé.“ Z poskytnutých informací nebylo zjištěno nic přesnějšího.

Bod 4: Byla otcem osahávaná na prsou, břicho, v oblasti genitálií. Zneužívání se odehrálo v jejich bytě, ve stavu otcova podnapilosti.

Bod 5: Po zneužití se to pokoušela říct ve škole paní učitelce, která ji odmítla pro nedostatek času. Tato reakce v O.B. způsobila, že už k přiznání nenašla odvalu. Podle toho, co bylo autorce obětí sděleno, se zneužívání již nadále neopakovalo (nebo si to nepamatuje, jak zmiňovala na začátku).

Bod 6: Rodině to sdělila až v dospělosti, když jí bylo 23 let, řekla to oběma najednou a reakce lidí, kteří by jí měli být nejbližší, způsobila dlouhodobý ne příliš vřelý vztah k nim. Dočkala se odmítnutí a nedůvěry v to, že se něco takového mohlo stát. Pomoc jí poskytli, a i nadále poskytují její přátelé, kteří jí dávají podporu a pochopení. „Jsou

otevření a když je třeba, tak mi dají zpětně vědět, že některá oblast mého života není ještě zcela v pořádku.“

Bod 7: K vyšetřování nedošlo, nedostalo se jí k tomu žádného povzbuzení, na otázku, zda si myslí, že by jí to bylo bývalo pomohlo řekla: „ To opravdu nevím, možná ano, i když by asi hodně záleželo na tom, jak by to bylo přijato.“

Bod 8: V této době se jí rodina snaží pomoci, ale ona si to nepřeje. Odbornou pomoc také zamítla, obrátila se s důvěrou na Boha, který jí, dle jejích slov, kromě přátel, velmi pomáhá. („Nepotřebuji pomoc odborníků, obrátila jsem se s tím na Boha a opravdu je to lépe než být v péči odborníků.“) Důvodem byla její potřeba pachateli odpustit: „Prostě jsem chtěla odpustit, jsem křesťan a stále neodpouštění mi nedělalo dobře.“ Situaci ohledně svého zneužití vytěsnila, snad i proto nevyhledala a nevyhledává odbornou pomoc, což samozřejmě není ideální řešení (poznámka autorky).

I když se O.B. odborné pomoci vyhýbá a tvrdí, že jí víra v Boha může přinést stejná pozitiva jako někomu jinému kvalitní psychoterapeutická pomoc, autorka je přesvědčena, že dobrou terapeutickou péči nelze ničím jiným nahradit a postižené by ji rozhodně doporučila.

Bod 9: Následky, i když šlo zřejmě „jen“ o jednorázové zneužití jsou i přesto závažné. Její stav je podle ní stále lepší, dříve trpěla silnými pocity méněcennosti, dnes už je její sebedůvěra mnohem větší. Velké potíže má ovšem v oblasti mezilidských vztahů, především co se opačného pohlaví týče: „Zvládám s muži komunikovat, být s nimi v relativní blízkosti a nemít pocit, že musím vzít nohy na ramena a utéct. Co si ještě stále nedovedu představit, je, že bych měla mít s nějakým mužem vztah, kde by mohlo výhledově dojít k nějakému sblížení.“ Stále trpí nočními můrami.

Největší problém vidí autorka v případném vztahu s muži, ve kterém se projevuje role otce jako pachatele sexuálního zneužívání. Fakt, že se zneužití vůbec neřešilo a O.B. si vším musela projít sama, způsobilo její zpočátku velmi nízké sebevědomí, záporné

hodnocení opačného pohlaví a především strach, kterým trpěla v blízkosti mužů. Terapie by jistě byla v tomto případě více než vhodná.

Případ O.B. je také důkazem autorčina tvrzení, že negativní reakce ze strany nejbližšího okolí zneužívané, mohou způsobit horší následky a těžší způsob vyrovnávání se se sexuálním zneužitím, než primárně zneužití samotné. Prvotní reakce rodičů způsobila nedůvěru, kvůli níž se snaží všechno řešit sama až do úpadku. Za důsledek zneužití vyjádřila neschopnost žít s partnerem, píše, že vnímání blízkosti je pro ni hodně těžké. Přijímat dotyky musí chtít sama, aby neměla panickou reakci.

5. Případ - S.T.

Bod 1: S.T. je druhou nejmladší z respondentek, je jí 20 let, studuje gymnázium, v této době má studium přerušené. Bydlí ve společné domácnosti s rodiči, má starší sestru. S matkou má vztah dobrý, s otcem špatný, spíše spolu nekomunikují.

Bod 2, 3: S. T. byla zneužívaná rodinným příslušníkem, kterého nechtěla v rozhovoru blíže specifikovat, nyní je mu okolo 40 let, je na svobodě. Obětí byla od 10 do 14 let, podle jejích slov možná už od osmi let, ale od 8 do 10 let má amnézii, nic si nepamatuje.

Bod 4: Zneužívání se odehrávalo u příbuzných, u kterých čekala po vyučování na rodiče, než si pro ní přišli z práce. Pachatel S.T. osahával na celém těle, vyžadoval od ní uspokojení rukou a pokoušel se o orální styk. Tělesně týraná nebyla.

Bod 5: Na ukončení zneužívání měla vliv ona sama, začala se mu vyhýbat, protože postupně přicházela na to, že to není správné. Dříve to nikomu neřekla z několika důvodů, a to ze strachu, protože byla pachatelem zastrašována, vyhrožoval jí posměchem okolí, když to někomu řekne. Napsala: „I ve škole učitelky říkaly, aby děti poslouchaly dospělé, a jelikož on nespadal do kategorie „cizí“, tak jsem poslouchala, protože jsem chtěla být hodná holčička.“ I po té, co pachatel kvůli ztrátě příležitosti přestal se zneužíváním, S.T nikomu nic neřekla. Důvody byly stud a vina, nechtěla být rodiči litována a chtěla být normální holka. Svěřila se až v 17 letech své matce, která

reagovala naprostým přerušáním vztahů s pachatelem (autorkou brána za kladnou reakci).

Bod 7: K ohlášení trestného činu nedošlo, hlavně kvůli přání S.T. Zneužívaná v té době nedůvěřovala státním institucím, že by zajistily uvěznění pachatele a přiznala, že by pro ni samotné vyšetřování bylo nesnesitelné. Dokonce ani dnes nedůvěřuje Policii natolik, že by pachatele nahlásila.

Bod 8: Odbornou pomoc bezprostředně po svěření nevyhledala především kvůli velkým pocitům viny, studu a obavám, že by „na ní všichni koukali skrz prsty“.

Bod 9: V oblasti fyzické nemá žádné následky, ale v oblasti psychické a emocionální ano. Trpí vážným nedostatkem sebedůvěry, silnými pocity viny za to, co se jí dělo – domnívá se, že se chovala špatně, že nikomu nic neřekla dřív. Musela dočasně přerušit školu a začít navštěvovat psychologa a psychoterapeuta kvůli různým fobiím, které se u ní objevily. Má panický strach z lidí, infekce a špíny.

Nestará se o to, jak vypadá, trpí stavy úzkosti, na které dostává léky. Dochází k psychoterapeutce, se kterou řeší zatím pouze své fobie, o zneužívání jí ještě neřekla. Důvod je obava, že doktorka její případ zbagatelizuje, nebude jí rozumět či nebude vědět, jak s ní jednat. V rozhovoru se jí autorka pokoušela povzbudit v rozhodnutí to své terapeutce říct s tvrzením, že fobie mohou mít souvislost právě se zneužíváním. Stále trpí nočními můrami a poruchami spánku: „Někdy si škrábu obličej do krve, ale pak mám strach, že chytnu nějakou infekci, to, že vypadám hrozně, je mi jedno.“

Příběh S.T. je pozitivnější z pohledu reakce nejbližšího rodinného okolí. Podpora matky, její pochopení a důvěra jistě zneužívané poskytly pevnou základnu, ze které se může pokoušet nazpět získat své sebevědomí a sebedůvěru. Dlouhodobé zneužívání příbuzným a pozdní uvědomění si toho, že to, co jí dělal, bylo špatné, v oběti vyvolalo a stále vyvolává pocity viny, kterých se zatím nedokáže zbavit, i když je umí rozumově zdůvodnit. Respondentka má cíl, a to brzy se vrátit do školy a udělat si maturitu, což autorka hodnotí velmi kladně.

6. Případ - J.R.

Bod 1: Respondentce je 34 let, má manžela a tři děti, je vyučenou zdravotní sestrou. Vztah s rodiči má dobrý, stejně tak s mladším bratrem, pravidelně se navštěvují.

Bod 2, 3: Pachatelem jejího zneužívání byl starší bratr, se kterým se ona, ani zbytek její rodiny již několik let nestýká. Zneužíval jí od 9 do 13 let, v jejich dětském pokoji, někdy i za přítomnosti mladšího bratra, který byl ale v tu dobu natolik malý, že se bál někomu něco říct.

Bod 4: Pachatel po oběti chtěl, aby se dívala, jak onanuje, nutil ji k orálnímu sexu a několikrát došlo k pohlavnímu styku. Následkem toho si J.R. ve svých jedenácti letech myslela, že je těhotná.

Bod 5: Svěřila se v osmnácti letech svému nynějšímu manželovi, matce dokonce až po svatbě (ve dvaceti letech, tedy po sedmi letech od ukončení zneužívání). Důvodem bylo rodinné klima, které nechtěla pokazit. Rodiče měli starosti právě se starším bratrem, který často utíkal z domova, a když bylo období, kdy byl doma, nechtěla kazit atmosféru tím, že by zneužívání oznámila. Bála se, že by „táta bratra zabil, kdyby se to dozvěděl.“ Pachatel oběť emocionálně vydíral (maminka se utrápí a babička zemře – měla nemocné srdce). Zmíněné důvody vedly k tomu, že po celou dobu nikomu nic neřekla. Podnět ke skončení zneužívání dala základní vojenská služba, na kterou pachatel odešel, a domů už se nevrátil. Jeho nynější situace rodině není známá, nikdo nemá zájem se s ním setkat.

Bod 6: Reakce matky byly zprvu nedůvěřivé, odmítavé a nechápavé, ale po dosvědčení mladším bratrem, že se to opravdu dělo, projevila a stále projevuje velkou lítost. Vyčítá si, že si něčeho nevšimla. Svému manželovi se to postižená velmi bála říct, domnívala se, že si o ní bude myslet, že je odporná a že jí přestane mít rád. Naopak, její manžel jí poskytl velkou podporu, zpočátku chtěl, aby bratra udala na Policii a byl následně vyšetřován.

Bod 7: Po jejím svěřeni k vyšetřování nedošlo. Ona sama si vyšetřování nepřála, nechtěla, aby za to bratr trpěl. Bála se také, že by samotné vyšetřování ublížilo více lidem, než jen jí a bratrovi.

Bod 8: J.R. svým chováním prý v dětství neprojevovala žádné viditelné známky zneužívání, ve škole se učila dobře, jen se stranila dětí a neměla moc kamarádek. Po svěřeni tuto traumatickou událost vytěsnila, v pubertě brala drogy, aby na to nemyslela. První pomoc vyhledala za podpory svého manžela, v osmnácti letech. Důvodem byly především potíže v sexuální oblasti. Jak autorce sama řekla: „Neodhadli jak na mě. Nutili mě vypravovat detaily, na to jsem v tu dobu neměla sílu. Až teď po patnácti letech hledání jsem našla terapeutku, která mi pomohla a stále ještě pomáhá.“

Bod 9: Respondentka v nynější době navštěvuje psychoterapeutku, která jí podle ní poskytuje kvalifikovanou pomoc. Jejím největším důvodem pro vyhledání pomoci byl syn (nyní je mu sedm let), ve kterém viděla potencionálního pachatele a neměla k němu v tomto směru stejný přístup jako ke svým dcerám (tři roky, pět let). Trpěla kvůli tomu depresemi a manžel jí přesvědčil o návštěvě odborníka. Tam se místo postižené zmínil o jejím zneužívání. Dále jí i nyní pomáhají léky, které dostává na silné deprese a stavy úzkosti.

Svůj velký posun nyní vidí v přístupu k pachateli. Se svým zneužíváním se smířila, již není dominantní částí jejího života, a proto nevidí jako podstatné pachatele potrestat. Jak sama řekla: „ On je potrestaný už tím, že nemá rodinu.“ Dotazovaná věří v Boha, má ale stále pochyby a cítí mezi sebou a Ním velkou bariéru. Vidí to jako následek zneužívání, nedošlo k vyslyšení jejích proseb, když se k Bohu modlila o pomoc. Podstatné je, že stojí o to svůj vztah k Bohu vyřešit, je to pro ní podstatné. J.R. má dále potíže ve vztazích s lidmi, bojí se projevit důvěru, aby toho někdo nezneužil a neublížil jí. Stále trpí poruchami spánku, hlubokými depresemi a úzkostmi.

Na případu postižené lze demonstrovat, jak významný je vztah mezi prvními dvěma proměnnými, které byly stanoveny. U respondentky je vidět velký krok ve směru k emocionálnímu odžití svého zneužívání. Jako podstatné vidí autorka také to, že se

s tím smířila a ví, co jí trápí a co pro odstranění toho má dělat. V přístupu k dětem je jiná než byla její matka k ní - co se týče otázek na lidskou anatomii, které jí kladou její malé děti. Nevyhýbá se těmto tématům, zastává stanovisko: „Raději jim to říct dřív, než vůbec.“ Zdůrazňuje, aby rodiče věřili svým dětem.

7. Případ - A.V.

Bod 1: A.V. je nyní 28 let, má pětiletého syna a přítele, se kterým žije druhý rok. S otcem syna nežije, ponižoval jí a fyzicky týral. Na svého nynějšího přítele cítí velký vztek a stud k sobě. Důvodem je interrupce, kterou byla donucena podstoupit. Obviňuje přítele kvůli nechuti pracovat, sama nemá dostatek financí, aby se dokázala postarat o všechny. S rodiči se vídá zřídka kvůli vzdálenosti mezi jejich bydlišti. V tuto dobu jí pomáhají (finančně či s pohlídáním syna), a i když si moc nerozumí, mají se rádi.

Bod 2, 3a: Zneužívaná byla ve svém životě již dvakrát. Poprvé ve věku jedenácti let svým švagrem (označení -a-), podruhé šlo o dlouhodobou záležitost, od 13 do 15 let učitelem kreslení na Základní umělecké škole (označení -b-).

Nejdříve se bude autorka věnovat případu prvnímu.

Respondentka si dodnes není jistá, zda-li to vše nebyl jen švagrův omyl, ale existuje hned několik důvodů pro tvrzení, že nebyl. Ke zneužití došlo na prázdninách u sestry, byla švagrem v noci osahávána na břicho, prsou (což je argument pro tvrzení, že věděl, že osahává ji a ne svou manželku – pozn.autorky) a v oblasti genitálií.

Bod 4, 5a: Oběť se s tím další den svěřila své matce, která ničemu z toho nevěřila, byla si jistá, že se pachatel jen spletl a přinutila svou mladší dceru, aby nikomu nic neřekla. Tato reakce byla pro postiženou mnohem horší než samotné osahávání, a proto to už později nikomu neřekla. Dnes to vidí jako křivdu: „Matka upřednostnila manželské štěstí jedné dcery před druhou dcerou.“ Svěřila se své sestře až o několik let později, ani ta jí dodnes nevěří. Z toho lze jasně pochopit, proč si s rodinou A.V. příliš nerozumí.

Dokonce ani dnes rodina nevěří, že jí švagr osahával, a nechápe, že má psychické problémy kvůli druhému zneužívání. Není jí oporou a pomáhá jí jen po stránce materiální.

Bod 2, 3b: Pachatelem byl učitel kreslení ze Základní umělecké školy, kam oběť docházela, v té době 37 letý muž.

Bod 4b: V jeho ateliéru docházelo k líbání a osahávání, chtěl po oběti, aby se dívala na to, jak onanuje. Respondentka tam chodila dobrovolně, protože byla do dotyčného zamilovaná. To byl důvod, proč nikomu nic neřekla. Byla si vědoma toho, že to není správné, ale považovala to za způsob, jak se cítit dospělá.

Bod 5, 6, 7b: Na ukončení tohoto „vztahu“ měla vliv ona sama, přestala za pachatelem docházet, uvědomila si nesprávnost jeho i svého chování. Svěřila se kamarádům, ale ohlásit pachatele na Policii jí nenapadlo. Matčina reakce na zjištění zneužívání své dcery nebyla podporující: „Za to, že jsi byla tak hloupá a za pedofilem chodila.“ Následovaly sankce ve formě zákazu oblíbených činností.

Bod 8a,b: Sama své potíže řeší tím, že o tom nemluví, u psychologa ještě nebyla, ale už je rozhodnuta o jeho návštěvě. Pomáhá jí víra v Boha, hlavně v přiznání, že se jí to stalo. Je v kontaktu s jinými zneužívanými ženami, a to jí také pomáhá.

Bod 9a,b: Následky jsou nedůvěra k autoritám, deprese, sklon k návykovým látkám, především k alkoholu. Má potíže se sebevědomím a sebeúctou. V oblasti mezilidských a sexuálních vztahů, měla období promiskuity, ale také období chorobného strachu z mužů. Špatný výběr životních partnerů (i nynějšího) sama vidí také jako důsledek svých zkušeností v dětství.

Matčina reakce v tomto případě určila budoucí vztah mezi ní a dcerou. Prvotní absolutní nedůvěra v dceřinu výpověď o zneužití švagrem byla pro respondentku jakožto malé dítě těžká. Sama reakci vnímá hůře než samotné osahávání. Následky mohou být touto reakcí určeny – potíže se sebeúctou a sebevědomím. Jak si může oběť dostatečně věřit, když nejbližší z jeho okolí mu dal najevo, že jeho tvrzení je falešné, neopodstatněné? V druhém případě dala matka svou reakcí najevo, že pro ní dcera

není ani natolik důležitá, aby se starala o její pocity. Žádné vyjádření pochopení, žádná snaha o pomoc. Souvislost mezi rodinnými vztahy a následky zneužívání zde určitě najdeme.

8. Případ - L. J.

Bod 1: L.J. je 32 let, má středoškolské vzdělání, bydlí s manželem a dvěma dětmi v domě na malém městě. S matkou má vztah velmi blízký, důvěrný, s otcem vzájemně respektující, ale ne důvěrný. Jak napsala, cítí se nyní velmi šťastná.

Bod 2, 3, 4: Pokus o zneužití zažila ve čtyřech letech. Otec jí osahával, a to vedlo to k jeho vzrušení. Vypověděla, že toto jednorázové zneužití pro ni nebylo tak hrozné, jako jeho chování k matce. Byla opakovaně svědky agresivního jednání otce vůči matce, počínaje fyzickým týráním a konče hrubým, agresivním, pohlavním stykem. Všichni spali v jedné místnosti, tak byla tomu nechtěně přítomna. Na jejím psychickém prožívání to zanechalo mnohem horší stopy než osahávání. Byla také několikrát u toho, když otec pozoroval její sestry při sprchování klíčovou dírkou. Ona sama fyzicky týrána nebyla, protože byla nejmladší a vždy jí někdo ze starších sourozenců bránil.

Bod 5, 6: Osahávání v jejích čtyřech letech si všimla matka, okamžitě tomu zabránila a později již se to neopakovalo. Respondentka líčí jako bolestné celé soužití s agresivním otcem, které vyústilo v rozvod rodičů, když jí bylo dvanáct let.

Bod 7: Matka pachatele nenahlásila, ani kvůli svému fyzickému týrání, ani kvůli osahávání své dcery.

Bod 8: Může zdát, že zneužití postižené bylo ve velmi slabé míře, společně se soužitím s agresorem to na ní zanechalo patrné následky. Je velmi vděčná své matce za její obranu, podporu a za to, že jí věřila a s otcem se rozvedla. Matčina pomoc je pro L.J. důvodem, že ani v dospělosti nevyhledala odbornou péči. Velkou zásluhu ve zlepšení v psychické oblasti nese její manžel, který negativní zkušenost přijal a považoval za podstatné odstranění následků: „Je velmi trpělivý, poskytl mi pochopení, lásku a

přijetí.“ V neposlední řadě je to pro L.J. Bůh, který jí pomáhá a společenství přátel, kteří jí berou se vším, co si musela prožít a plně jí podporují.

Bod 9: Následky v oblasti psychické se u L.J. projevíly nízkou sebedůvěrou, nočními můrami, problémy se sexuálním životem, strachem z mužů a nedůvěrou k lidem. Důležitost podporujícího přístupu manžela a mínění o sobě respondentka vyjádřila takto: „Každý muž, který mě nebil, byl pro mě potencionálně vhodný partner, bylo to téměř jediné měřítko. Byla jsem vděčná, že si mě někdo vůbec všiml.“

V současné době je hodně ze jmenovaných potíží již překonáno, L.J. netrpí nočními můrami a její víra v Boha společně s mnohými rozhovory s přáteli jí pomáhají zvýšit si sebevědomí. Uvádí ale, že bez nesmírné podpory její matky a trpělivého manžela by na tom takto dobře nebyla.

Na příběhu zneužívání je vidět, jak může kladná, podporující reakce nejbližšího člena rodiny, kterému je svěřeno něco tak závažného, jako je sexuální zneužívání, zmírnit následky tohoto trestného činu. Kdyby matka nebrala na vědomí to, co jí bylo dcerou svěřeno, mohla být malá L.J. zneužívána otcem mnohem déle a následky by si do života odnesla mnohem horší.

9. Případ - V.R.

Bod 1: V.R. je 21 let, je svobodná, bezdětná a bydlí ve společné domácnosti s rodiči. Nesvěřuje se jim, podle jejího tvrzení netuší, co prožila.

Bod 2: Zneužití prožívala ve dvanácti letech, celý rok nepravidelně, jednou týdně, jindy jednou za měsíc.

Bod 3, 4: Pachatelem byl její strýc, v té době 35 letý muž. Nyní je na svobodě a nikdo z blízkých o zneužívání nic netuší. Vše probíhalo buď v bytě rodičů V.R., či v bytě strýce. Důvodem počátku zneužívání bylo strýcovo zjištění, že se V.R. dívala na pornografickou videokazetu a jeho návrh, aby se na ní podívali spolu. Tuto situaci vidí respondentka jako zlomovou, protože strýcův návrh neodmítla. Bála se a styděla, že by se jí smál, a že by řekl rodičům, že se na kazetu dívala. Sledování video nahrávky

nastartovalo roční zneužívání, které začínalo masáží zad, osaháváním hýždřových partií, pokračovalo stimulací genitálií prsty a končilo strýcovým onanováním. K pohlavnímu styku nedošlo.

Bod 5: Ihned po prvním zneužití se nikomu nesvěřila, právě ze zmíněných důvodů studu a strachu před trestem. Vše ukončila sama, bála se otěhotnění, i když k souloži nikdy nedošlo. Situaci vytěsnila na dobu pěti let.

Bod 6: Svěřila se až v osmnácti letech kamarádce pracující v sociální oblasti. Ta jí dle jejích slov pomohla téma otevřít a na základě velké víry v Boha dojít k odpuštění sobě i pachateli. Pro postiženou se to ukázalo jako velmi podstatné, trpěla především velkými výčitkami svědomí a pocity viny, že si to vše způsobila sama tím, že neodmítla. Rodičům nikdy nic neřekla a domnívá se, že kdyby se svěřila, situace by se tím pouze zhoršila. Obohacující vztahy má se svými kamarády ve společenství sboru protestantské církve, kterého je členem. Jak sdělila, pomohl jí odpustit sobě i pachateli (na čemž jí velmi záleželo).

Bod 7, 8: K vyšetřování nedošlo z důvodu neohlášení, aby to nezjistili rodiče. Zda jí tuto možnost někdo nabídl, neuvedla. Odbornou péči, kterou by jí mohl poskytnout psycholog či psychoterapeut nevyhledala, aby to nezjistili rodiče. Tuto péči jí prý plně nahrazuje víra v Boha.

Bod 9: Následky, kterými trpí, jsou nízká sebedůvěra a sebehodnocení, narušený vztah k mužům. Sama sdělila: „Někdy mám strach, že chci kluka jen na sex a někdy mám zase pocit, že nikdy nebudu schopná mít kluka a chodit s ním jako normální holky.“ Píše o problémech s jídlem, které fungovaly na upoutání pozornosti: „... abych viděla, že někomu na mně záleží.“

V tomto případě nelze posoudit, jaké by byly reakce rodiny, pokud by jim postižená o zneužívání řekla. Sama si byla vědoma nesprávnosti svého jednání, zřejmě proto své matce nic neřekla. Můžeme vidět, jak se respondentčino dobrovolné jednání projevilo na následcích v psychické a emocionální oblasti (dobrovolnost neomlouvá pachatelovo činy).

10. Případ - A.N.

Bod 1: Vysokoškolsky vzdělané A.N. je 35 let, je vdaná a má děti (počet, věk a pohlaví nezmínila). Otec je od roku 2003 po smrti, její vztah k němu je díky podstoupené terapii charakterizován lítostí a smířením. Vztah k matce je komplikovaný, je si jistá, že nikdy nebude bezpodmínečně brána jako milovaná dcera. Kvůli častým hádkám se cítí vyčerpaná a ztratila chuť bojovat za své uznání. Smířila se s tím a je pro to ráda. K druhému pohlaví má vztah normální a vůči sobě samé také tak.

Bod 2, 3, 4: Ke zneužívání docházelo v období jejích 13 do 15 let, pachatelem byl vlastní otec. Zneužíval jí nepravidelně, asi jednou měsíčně, na chalupě či na dovolených. A.N. byla otcem hrubě napadána, verbálně i fyzicky, docházelo také k pohlavnímu styku. Podstatným krokem které zneužívání zastavilo, bylo odstěhování k babičce.

Bod 5, 6: Ihned po prvním zneužitím se kvůli studu a pocitu osamocení nikomu nesvěřila. Po ukončení se svěřila matce, jejíž reakce velmi podstatně ovlivnily vztah k ní. Jak sama píše: „Po počátečním zděšením snaha o omluvu otce, že za to nemůže, že pudy byly silnější.“

Bod 7: K vyšetřování v tomto nedošlo, protože se oběť se svým trápením svěřila až v dospělosti (konkrétní věk neuvádla). Podle toho, co sdělila, by tehdy možná pomohlo, kdyby se svěřila babičce, to ale neudělala.

Bod 8: Nejvíce jí pomohla odborná péče, konkrétně psychoterapie, kterou podstoupila v občanském sdružení Élektra (Centrum pomoci ženám zneužitým v dětství). Díky této tříleté terapii dokázala dojít ke smíření s otcem, ke kterému do té doby cítila především nenávisť a zlost. Na vztahu s matkou se terapie podepsala v menší míře, respondentka má stále pocit, že kdyby se o ní matka více zajímala a ona se jí mohla svěřovat, ke zneužití, alespoň tak dlouhodobému, by nedošlo. Velkou podporou jí byl a i nadále je, její manžel.

Bod 9: Díky ukončené terapii nemá postižená žádné vážnější obtíže ani v mezilidských vztazích, získala nazpět svou sebedůvěru. Došla ke smíření ve vztahu k zesnulému otci (při odpovídání na otázky se ovšem negativní pocity opět vracely). Svůj vztah s matkou otevřeně nazývá problematickým, nedává si ale vinu za to, co se stalo.

Pokud by vztah mezi matkou a dcerou byl otevřenější, byla by matčina reakce pozitivnější. Mohla nabídnout dceři pochopení, podporu a podniknout radikálnější kroky proti svému manželovi. Respondentka sama podporuje autorčino přesvědčení o souvislosti mezi reakcemi nejbližší osoby a následky, kterými trpí v dospělosti.

11. Případ - I.S.

Bod 1: Případ I.S. se od ostatních liší několika podstatnými proměnnými, jako jsou okolnosti a důvod zneužívání, vztah dcery k matce a věk, kdy postižená podstoupila terapii. Životní příběh postižené demonstruje, že i nástup na terapii po sexuálním zneužívání v dětství v pokročilém věku je velmi přínosný. Je jí 69 let, již 14. rokem vdova, má dvě děti a vnoučata, kterým je podle ní dobrou babičkou a to jí velmi těší.

Bod 2, 3, 4: Zneužívání prožívala téměř osm let, od 8 do 16 let, pachatelem byl její otec, který je v této době již po smrti. K pohlavnímu styku a ejakulaci do jejích úst docházelo doma v posteli oběti. Otec měl dceru jako „náhradu“ za manželku, která nebyla ze zdravotních důvodů schopna s manželem sexuálně žít. Když dcera odmítala, velmi tvrdě ji fyzicky týral: „Řezal mě řemenem, svazoval a opaloval prsty“. Ukončení týrání bylo rozhodnutím oběti o odchodu z domova.

Bod 5, 6, 7: Matce nic neřekla, dokonce ani v dospělosti, protože byla velmi nemocná a nechtěla jí přidělovat starosti. Důvodem, proč neřekla nic nikomu jinému, byla nedůvěra v lidi, stud a strach, že jí odsoudí. Prvním člověkem, komu se svěřila, byla paní doktorka Jiřina Dolanská z centra Élektra, ke které v jejích 62 letech začala chodit na psychoterapii. Zneužívání vyšetřováno nebylo.

Bod 8, 9: Psychoterapie jí byla velkou pomocí, poskytla úlevu, pomohla „odložit skály z ramen, které celé ty roky nosila.“ Důsledkem tak těžkého zneužívání byla naprostá

sexuální apatie, nezájem a nechut' a odpor k sexu. Měla velmi trpělivého manžela, se kterým mají po oboustranné domluvě dvě děti, i když, jak napsala, „nenarodily se z krásného milování“. Dalším následkem v oblasti psychosomatické je těžké astma, které je podle poškozené následkem otcových praktik (stříkání semene do úst). Má potíže v oblasti spánku, trpěla nočními můrami a děsy, že někdo v noci přijde a bude po ní chtít sex. Dále oběť uvedla, že má i nyní potíže v odhadnutí lidí.

V případě postižené nelze posoudit, jaké by byly matčiny reakce po možném svěřeni a zda by ovlivnily situaci oběti. Podstatný a jedinečný je stále v tomto ohledu vztah dcery k matce vyjádřený nadprůměrnou loajalitou a oddaností projevenou doslova sebeobětováním se. Negativní součástí této obtížné situace (sexuálního zneužívání) bylo fyzické týrání, které v dospělosti umocnilo již tak vážné následky.

12. Případ - K. B.

Bod 1: K.B. je 24 let, má přítele, je bezdětná, s rodiči již nebydlí. S otcem se nestýká, s matkou nemají vřelý vztah, spíše zdvořilostní, mluví spolu jen o „povrchních věcech“.

Bod 2, 3: Vlastní otec byl ten, kdo ji několik let zneužíval. Začal na prahu puberty, až do 18 let. Docházelo k tomu nepravidelně doma, v autě, u babičky, na místech, kde byl s dcerou sám. Psychicky jí týral a vyhrožoval, že „pokud nebude hodná, tak...“

Bod 4: Zneužívání bylo především kontaktního typu, osahávání celého těla, k pohlavnímu styku nedošlo. Respondentka popisuje, proč nikomu nic neřekla: „Měla jsem pocit, že je to moje vina a že nemám sílu to ukončit, taky jsem měla vštípený pocit, že bez něj jsem nic.“ Na ukončení měl vliv tehdejší přítel K.B., který chtěl pachatele nahlásit na Policii, pokud toho ihned nenechá. To byl důležitý okamžik, kdy otec donutil oběť odejít z domu.

Bod 5, 6: Podstatné v tomto bodě je, že se poškozená nesevěřila nejdříve matce, nýbrž příteli, což dle autorky svědčí o ne zcela ideálním vztahu mezi ní a matkou. Matčina reakce na pozdější dceřino svěření byla negativní v tom smyslu, že jí neposkytla

oporu, a to ani fyzického charakteru (myšleny jsou opatření proti manželovi), ani psychického (vyjádření pochopení, soucitu, lásky). O zneužívání ví, ale nepřipouští si ho. Matčina reakce nastartovala špatný vztah, který mezi nimi dodnes panuje. Otec vnímá to, že ho dcera obvinila ze zneužívání jako křivdu, nikdy s ní o tom nemluvil. Babička oběti ze strany matky s pachatelem též nekomunikuje.

Bod 7: K vyšetřování nedošlo, oběť to nechtěla. Po svěření se jí velmi ulevilo, cítila podporu přátel z jejich neodsuzujícího postoje. Postoj matky je stále stejný, respondentka se svěřila s tím, že velkou ranou je pro ni věta, kterou slyšela od matky již několikrát: „Vždyť to nemohlo být tak hrozné.“

Bod 8: Vyhledala psychologa i psychiatra, spokojená s nimi ale nebyla. Nejvíce jí pomohlo občanské sdružení Élektra, ve kterém absolvovala několikaletou terapii, díky níž se naučila pracovat se svými vzpomínkami a pocity, zlepšily se jí potíže s nespavostí a nervozitou. Dnes jí po dokončené terapii hodně pomáhá přítel, její bratři, kteří ví o tom, co se jí stalo, berou jí takovou, jaká je.

Bod 9: Konkrétní fyzické následky nemá žádné, za to v psychické oblasti zneužívání dopady zanechalo. Malé sebevědomí, nedůvěra v sebe i ostatní lidi, stavy úzkosti, celkový vnitřní neklid. Jak již zmiňovala, nerada se seznamuje s novými lidmi, a to jak z důvodu nedůvěry, tak kvůli potížím v oblasti komunikace. Trpí poruchami spánku, nočními můrami, které ale nejsou pravidelného rázu.

Negativní reakci matky zde autorka opět vidí jako velmi podstatnou pro překonávání potíží a překážek způsobených zneužíváním. Po úspěšně dokončené terapii by právě kladný vztah s matkou mohl pomoci v rozvoji sebezáchovných mechanismů, k lepší orientaci v komunikaci, menší nervozitě, lepší sebedůvěře a třeba i lepší důvěře k ostatním lidem. Matka by mohla působit jako kotva, ke které by se vracela a od které by jí byla poskytována tak důležitá podpora a láska. V případě K.B. se zdá, že tuto roli nyní zastupuje přítel.

13. Případ - Z.Z.

Bod 1: Respondentce je 50 let, je vdovou. Manžel zemřel, když jí bylo 37 let, byl o 40 let starší. Důvod tak značného věkového rozdílu bude z jejího příběhu patrný, ale bude na něj zároveň upozorněno. Nemůže mít děti, proto nyní žije sama.

Bod 2: Její zneužívání začalo, když jí byly tři roky. Trpěla až do svých 23 let, kdy ukončila zneužívání sama odchodem z domu. Pachatelů bylo v jejím životě několik, všichni budou zmíněni. V nynější době, po podstoupené terapii, si váží sama sebe, je natolik silná, že sebou nenechá manipulovat. Má pár dobrých přátel, na které se může spolehnout a kteří jí pomáhají, z tohoto důvodu již nepotřebuje jinou následnou péči.

Bod 3: Po té, co se její rodiče rozvedli (v jejích devíti letech) a otec odešel, zůstala bydlet s matkou. I když sama matka patřila mezi zneuživatele, Z.Z. popisuje: „Celý život jsem byla vnitřně závislá na rodičích a jejich mínění natolik, že jsem nebyla vůbec schopná žít svůj vlastní život, protože jsem měla stále očekávání, že mne konečně přijmou a budou ze mne mít radost.“ Pachateli od jejích 3 – 23 let byli: oba dědečkové, strýc (bratr matky), matka a matčiny známosti. V jejích sedmi letech jí otec donutil dívat se na soulož s jeho nynější ženou.

Bod 4: Zneužívaná byla osahávána, nucena k orálnímu styku oběma prarodiči, nucena opakovaně k pohlavnímu styku strýcem. Podstupovala tvrdé fyzické týrání matkou (bití vařečkou do jejího zlomení, nucení k několikahodinovému klečení na studené dlažbě). Matka byla alkoholičkou, v opojení svou dceru svlékala, osahávala, slovně jí napadala a chovala se k ní jako k muži. Žila promiskuitním životem, a to byl důvod, proč byla respondentka od 15 do 18 let několikrát znásilněna matčinými známými (sama popisuje, že jich bylo asi šestnáct).

Bod 5, 6, 7: Oběť se nikomu nesvěřila, sama se vyjádřila takto: „Styděla jsem se. Měla jsem pocit, že jsem to vyprovokovala. Jen jednou jsem to řekla druhému dědovi o tom prvním. Křičel na mě, že jsem kurva a že jsem ho podvedla.“ Žádné krizové telefonní linky v té době neexistovaly. V 16 letech se rozhodla svěřit tetě o tom, že je dědou osahávaná, reakcí bylo brutální fyzické napadení, které skončilo vyraženými zuby.

Z.Z. se nedostalo naprosto žádného zastání, žádné podpory, ani pomoci. Vše sama ukončila po dvaceti letech týrání a sexuálního zneužívání svým odchodem z domu. K vyšetřování nikdy nedošlo.

Bod 8: Odborníkovi (psychologovi) se svěřila až ve svých 36 letech v období, kdy umíral její manžel. Zkušenost byla negativní, dle jejích slov jí dělal sexuální návrhy. Ani tehdy nešla nic oznámit na Policii. Nejvíce jí pomohla terapie, kterou podstoupila v centru Élektra u doktorky Jiřiny Dolanské. Prošla čtyřletou terapií, kde jí poskytli kvalifikovanou pomoc, díky níž se z ní stala sebevědomá a nemanipulativní žena.

Důležité v příběhu Z.Z. je, že se jí ani jako dítěti, ani jako dospívající, nedostalo podpory od té nejpodstatnější primární skupiny – od rodiny. Matka, jenž jí měla být oporou, se zneužívání zúčastňovala také, teta, ke které měla důvěru, reagovala fyzickým napadením. Respondentka se domnívá, že její babička o zneužívání věděla také, ale nikdy nezakročila.

Bod 9: Absolutní lhostejnost rodinných příslušníků, zneužívání slabosti a závislosti Z.Z., těžké fyzické týrání a sexuální zneužívání včetně dokonaných pohlavních styků vedly u oběti k vážným fyzickým i psychickým následkům. Oběť trpí vývojovou vadou čéšek a těžkým revmatismem způsobeným opakovaným několikahodinovým klečením na studené zemi, neschopností mít děti, těžkou nespavostí projevující se již od dětství. V dětství také přetrvával permanentní strach ze strýce, který jí pohlavně zneužíval.

Pokud by se oběti dostalo zastání alespoň od jediného člena rodiny, situace by se dle autorky mohla vyvinout zcela jinak. Zcela negativní reakce tety na vysílané „S.O.S.“, sprosté nadávky jednoho z prarodičů a ignorace jakýchkoli náznaků babičkou, to vše způsobilo ještě větší otřes a podlomení důvěry v dítěti, posléze v dospívající ženě. Případ respondentky jasně ukazuje, jak jsou rodinné vztahy propojeny s následky sexuálního zneužívání. Platí zde přímá úměra – čím horší jsou vztahy mezi členy rodiny, tím horší jsou následky.

14. Případ - M. Z.

Bod 1: M.Z. Je 33 letá, svobodná žena. Svůj vztah k rodičům popisuje jako dobrý, stále se transformující. K mužům je otevřená, sebedůvěru, kterou hodnotí na 50%, je třeba posílit. Vyhledává alternativní zdroje pomoci, jako jsou kineziologie (studium pohybových výrazů těla jako druh sociální komunikace a zvláštní způsob práce se svaly celého těla s cílem vyvolat a odstranit dávná traumata a psychické bloky)⁵⁷, rodinné konstelace, craniosacrální terapie, tantra jógu pro ženy atd.

Bod 2, 3, 4: Pachatelem byl od 6 do 15 let její nevlastní otec, nazývá ho otčímem. Nyní je mu 53 let, již přes dva roky je ubytován v azylovém domě, je alkoholikem. Ke zneužívání docházelo v domácím prostředí v nočních hodinách. Nevlastní otec docházel za postiženou do pokoje, kde jí osahával na intimních místech a pokoušel se jí orálně stimulovat.

Bod 5, 6, 7: Po prvním sexuálním napadení otčímem oběť nikomu nic neřekla především z důvodu velkého studu a nevědomosti. Nevěděla, co se vlastně stalo, i když si byla jistá, že něco nesprávného. Po několika letech ukončila zneužívání tím, že vše řekla své tetě, která o tom informovala matku. Reakcemi matky byly nechápavost, odmítavost, zloba. Oběť byla několikrát obviněna, že chce sestřám odvést tatínka a matce manžela. Rodina odmítla jakoukoli možnost vyšetřování trestného činu.

Bod 8: Ve 27 letech se jí dostalo péče, kterou ona popisuje jako „odrazový můstek“. Začala navštěvovat skupinovou terapii doktorky Jiřiny Dolanské v centru Élektra. Terapie trvala dva roky a společně s odborným vedením jí poskytla bezpečí, důvěru, pochopení. Mohla nahlas vyjádřit pocity bolesti, studu a ukřivdění, které v sobě musela dlouho držet, naučila se pracovat s pocity viny. Další pomoc našla ve víře v Boha a ve společenství věřících lidí, kteří jí, jak sama vyjádřila, „dávají sílu zpracovávat uloženou bolest, strach, vztek a hněv.“

Bod 9: Sexuální zneužívání, které podstupovala devět let na ní zanechalo následky v psychosomatické oblasti. Trpí ulcerózní kolitidou (vředový zánět tlustého střeva),

⁵⁷ Harl P., Hartlová H. - Psychologický slovník, Portál, 2004

která je příznivci celostní medicíny dávána do souvislostí s psychickými problémy (především s úzkostí a emočním stresem)⁵⁸.

Případ nevlastního otce jako pachatele není ojedinělý, můžeme si všimnout obdobné reakce matky jako u případu otce vlastního. Odmítnutí faktu zneužívání a obviňování dcery z úmyslu či snahy odvést sestřám tatínka svědčí o nekvalitním, negativním vztahu matky k oběti. Následky v psychickém prožívání, pocity viny a ukřivdění mají přímou souvislost s rodinnými vztahy a původem pachatele.

15. Případ - Z.K.

Bod 1: Středoškolsky vzdělané Z.K. je 35 let, má přítele. Vztah k rodičům je komplikovaný z důvodů okolností zneužívání. Jak uvádí, otce, který již nežije, stále nesnáší a s matkou má potřebu neustálého kontaktu. Upřesnění bude uvedeno níže. I když má přítele, jejich intimní vztah je velmi postižen dlouhodobým zneužíváním, kterému byla oběť vystavena. V případech nekontaktních vztahů s muži nemá žádné potíže, ráda si s nimi povídá, potíže v sexuální oblasti autorka zmíní podrobněji v údajích o následcích.

Bod 2, 3, 4: Pohlavně zneužívána byla svým otcem od 7 do 17 let. Nekontaktní formou bylo nucené prohlížení pornografických časopisů, převypravování erotických scén, fotografování obnažených genitálií. Otec oběť nutil, aby ho orálně uspokojovala, když protestovala, musela ho uspokojit rukou. Několikrát týdně byla vystavována osahávání, pronikání prstů do genitálií, od sedmi let s ní pravidelně souložil (vaginálně i análně). Pro respondentku byl styk velmi bolestný: „Koukala jsem se stranou na tapetu a trhala si u toho vlasy, abych necítila bolest.“ Pachatel vždy soulož dokončil ejakulací. Ke zneužívání docházelo všude v bytě: na gauči, v koupelně, v kuchyni, dále venku při procházkách, ve stanu. Zneuživatel postiženou a jejího bratra také hrubě fyzicky týral: „Otec mne a bratra často bil, nejčastěji pěstmi do břicha.“

Bod 6: Tím, že pachatel postiženou zneužíval od jejího útlého dětství, nebyla si ze začátku vědoma toho, že se děje něco špatného. Když už byla starší (blíže

⁵⁸ Ulcerózní kolitida - <http://www.celostnimedicina.cz/ulcerozni-kolitida-zanet-tlusteho-streva.htm>

nespecifikovala), docházelo k psychickému vydírání a přesvědčování o správnosti jeho jednání. Sama píše, jakým způsobem jí otec přesvědčoval: „Ve všech rodinách hodní tatínkové své dcery připravují na styk s manželem a na budoucí porod.“ Vyhrožoval, že pokud někomu něco řekne, nikdo matce neuvěří, bude zavřena do vězení a bráška do dětského domova. To byl pro oběť dostatečně pádný důvod k tomu nic nikomu neříct. Styděla se cokoli sdělit, aby si nemysleli, že lže. Poprvé to řekla své spolubydlící na internátu, které zakázala to komukoli říct. Rozhodující okamžik nastal v 17 letech, kdy byla svědkem začínajícího zneužívání jiné malé holčičky pachatelem. „Viděla jsem, jak má otec na klíně malou holčičku ze sousedství, sahá jí pod tepláčky a kroutí se u toho. Došlo mi, že lže, že tuhle holčičku by na budoucnost měl připravovat její otec, a ne můj.“

Matce se svěřila nechtěně v situaci, kdy měla být dorostovým lékařem poslána na kompletní vyšetření do nemocnice z důvodu přetrvávajících zdravotních potíží. Postižená nevěděla, jak to rodičům říci, protože si byla jista, že by mohlo dojít k prozrazení, bála se pachatele. Matka v této najaté situaci od dcery získala doznání o několikaletém zneužívání. Oběť žádala matku, aby to nikomu neříkala až do maturitní zkoušky s výhledem, že to neřekne vůbec.

Bod 7: Reakcí nejbližší osoby na zjištěnou situaci byla oznámení na Policii. Následovalo vyšetřování, které oběť popisuje jako velmi citlivé a přímé, což jí napomohlo od situace se zčásti oprostít a vypovídat fakta, ne pocity. Anatomické panenky postižené nabídnuty nebyly nejspíše z důvodu věku – v té době jí bylo 17 let. Vyšetřovatel se účastnil soudního procesu, soudce pachatele vyhostil ze soudní síně, aby nemohlo dojít k ovlivňování postižené. Pachatel byl odsouzen k nařízené sexuologické léčbě a k odnětí trestu svobody (Respondentka časový rozsah blíže nespecifikovala). Zemřel v roce 1999.

Bod 8: V průběhu pachatelova uvěznění několikrát naléhal na matku i postiženou, aby byla výpověď stažena z důvodu špatného zacházení s ním. Kvůli tak velkému psychickému nátlaku byla oběť se souhlasem psychologa hospitalizována na psychiatrickém oddělení. Po fyzické stránce lékař zhodnotil dobrý zdravotní stav, oběť však cítila velkou potřebu speciální psychologické péče. Byly jí podávány léky na

uklidnění a stavy úzkosti, řešeny pocity méněcennosti a viny, samotné zneužívání však psychologem ani psychiatrem zpracovááno nebylo.

V současné době jsou to dva roky od poslední skupiny v rámci, terapeutické léčby v občanském sdružení Élektra. Oběť si sezení velmi chválí, terapeuti byli prvními, kteří otevřeli téma samotného zneužívání. Nyní má potřebu další péče z důvodů potíží v partnerském vztahu, což je komplikované kvůli nedobré situaci samotného občanského sdružení. (Centrum Élektra je jediné centrum zabývající se dospělými ženami zneužitými v dětství, které ze získaných dotací poskytovalo několikaleté – dvou až pětileté - terapie zdarma. Z důvodu nuceného snížení rozpočtu a poskytnutí nedostatečných finančních zdrojů byla ředitelka centra nucena propustit odborný personál, který, kromě ní, terapii zajišťoval. To má za následek neschopnost vedení terapeutických skupin v takovém počtu, který by byl potřeba. Seznam čekatelek na terapii v centru již přesáhl celkový počet šedesát - poznámka autorky).

Bod 9: V oblasti fyzické trpěla častými gynekologickými komplikacemi, zvětšenou bederní lordózou (neboli Syndromem pánevního dna / Kostrčovým syndromem) ⁵⁹ Potíže psychického charakteru jsou četnější. Oběť uvedla, že od 17 do 34 let trpěla mentální anorexií, ze které se také díky terapeutické pomoci pomalu dostává. Má velké obtíže v partnerském vztahu: „Je mi nepříjemný jakýkoli fyzický kontakt s partnerem, nesnesu vedle nikoho spát na posteli, bojím se pohnout.“ Dříve brala léky na depresi, po terapii se dávkování snížilo na minimum. Dále se objevují poruchy spánku a co jí nejvíce vadí, je neschopnost přizpůsobit se ve společnosti. Uvádí. „Cítím se jakoby podřazená druhým, mám pocit, že jsem hloupá, pomalá, že neumím normálně žít, že se neumím začlenit mezi normální lidi.“

Případ Z.K. patří mezi vážné, těžké typy zneužívání, a přesto, dá-li se to tak říci, se šťastným koncem. Prožívala po dobu deseti let oba typy zneužívání, pohlavně zneužívaná dospělým mužem od sedmi let. Dopady se projeví v poruše osobnosti, podstatném narušení mezilidských vztahů se změněným vnímáním partnerského vztahu na ní zanechaly největší stopy. Přesto, díky kladné reakci matky došlo k vyšetřování a

⁵⁹ Čerpáno z rozhovoru s PhDr. Jiřinou Dolanskou Ph.D., 8.6.2009. Autorka záměrně uvádí onen syndrom, který lze z psychologického hlediska interpretovat tak, že se zkoumaná osoba snaží skrýt své pohlaví a přitom zvýrazňuje další pohlavní znak - hýždě, a to jak při chůzi, tak ve stoje.

pachatel se dočkal právoplatného trestu. Vliv původu pachatele na reakci svěřené osoby byl patrný v okamžiku žádosti stažení výpovědi, otec působil na matku tak, že i ona byla ochotná ono oznámení na Policii odvolat.

Autorka může jen odhadovat, zda-li by pachatel se zneužívání pokračoval, nedošlo-li by ke svěřeni matce, dle dostupných informací se ale domnívá, že ano. Kladná reakce matky zamezila tomu, aby následky v psychickém prožívání postižené byly ještě horší.

16. Případ – B.D.

Bod 1, 2, 3: Respondentce je 20 let, je studentkou a je vdaná. Zneužívána byla od 13 do 15 let o dva roky starším bratrem. Odehrávalo se to v jejím pokoji na posteli, v obývacím pokoji, koupelně i toaletě. Pachatel využíval situací, když nebyli rodiče doma.

Bod 4: Docházelo k pohlavnímu styku, bratr své konání vysvětloval tím, že to dělají všichni. Postižená přiznává, že dodnes nechápe, proč pachatele poslouchala. První zneužití se odrazilo na psychické stránce: „Připadala jsem si v tu chvíli jako rozbitá panenka, prázdná, špinavá, zrazená a zlomená.“ Oběť se při každém dalším útoku pokoušela bránit, neúspěšně. „Po čase jsem zjistila, že nejjednodušší a nejméně náročné je nechat ho, ať dělá co chce a pak jít po svém.“ Poslední příležitost měl pachatel při společné dovolené v zahraničí, kde měl s obětí společný pokoj. Respondentce bylo v té době 15 let a paradoxně jí dovolená pomohla v budoucí obraně proti pachateli. Zamilovala se tam do jednoho muže, což jí dalo sílu postavit se pachateli na odpor. Na ukončení měla vliv ona sama, pachatel se zneužíváním přestal.

Bod 5, 6, 7: Jediným člověkem, kterému se oběť svěřila, je její manžel. Rodičům to říct chtěla, ze strachu, že jim ublíží, to neudělala. Manžel jí poskytuje duševní oporu a na základě jeho přání se rozhodla vyhledat pomoc. Zneužívání na Policii nenahlásila, nechce ublížit bratrovi, se kterým je nyní v kontaktu.

Bod 8, 9: Respondentka uvedla, že i když nechce vyhledat pomoc odborníka, je si vědoma toho, že by jeho pomoc potřebovala. Od čtrnácti let trpí stavy úzkosti,

bezmoci, docházelo k sebepoškozování – škrábance na těle, trhání vlasů, bouchání hlavou o zeď, bulimie. Nyní stále cítí velké napětí a úzkost, psychosomatické příznaky se projevují, pokud čte nebo slyší o zneužívání či znásilnění (zvedá se jí žaludek jako když trpěla bulimií), vracejí se jí vzpomínky, bojí se být doma sama.

V případě B.D. nedošlo ke svěřeni nejbližšímu členu rodiny a tak nemůžeme posoudit, jestli by reakce napomohla ke zmírnění následků. Manžel v tomto případě zastupuje podporu ze strany matky, kterou postižená potřebuje. Zneužívání bratrem vyjadřuje patologický stav a následky mohou být o to horší, že šlo o oběti věkově nejbližšího člena.

10 ZÁVĚRY VÝZKUMU V KLÍČOVÝCH BODECH

Závěry práce představují zhodnocení bodů stanovených jako klíčové. Pro přehled jde o tyto body:

Bod 1: Nynější věk respondentek (graf 1).

Bod 2: Věk v období zneužívání.

Bod 3: Původ pachatele.

Bod 4: Druh sexuálního zneužití/zneužívání (graf 2).

Bod 5: Časový interval od zneužití do svěření se nejbližšímu členu rodiny (graf 3).

Bod 6: Reakce nejbližšího člena.

Bod 7: Zkušenosti s vyšetřováním; důvod, proč k vyšetřování nedošlo.

Bod 8: Potřeba následné péče (graf 4).

Bod 9: Nynější následky zneužívání v dětství (graf 5).

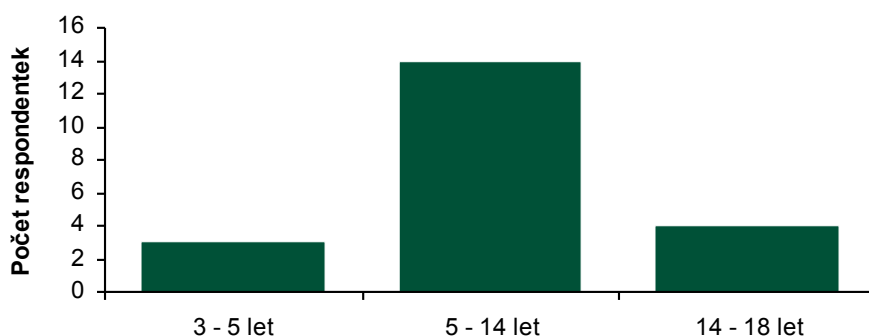
Závěry bodu 1

Nynější věk respondentek, které se dobrovolně rozhodly pro poskytnutí informací o svém zneužití se pohybuje v rozmezí od 20 do 69 let.

Závěry bodu 2

Věk v období zneužívání byl zjištěn v rozmezí od 3 do 23 let. Zahrnuje zneužití jednorázové i zneužívání dlouhodobé. Pro lepší přehlednost byly vytvořeny tři skupiny podle intervalů zneužití. Několik respondentek bylo zneužíváno mimo daná rozmezí, a proto jsou tyto případy v grafu zaznamenány ve všech příslušných skupinách. Tento fakt nenarušuje význam, který má grafické zpracování.

Graf 1: Věk respondentek v období zneužívání

Závěry bodu 3

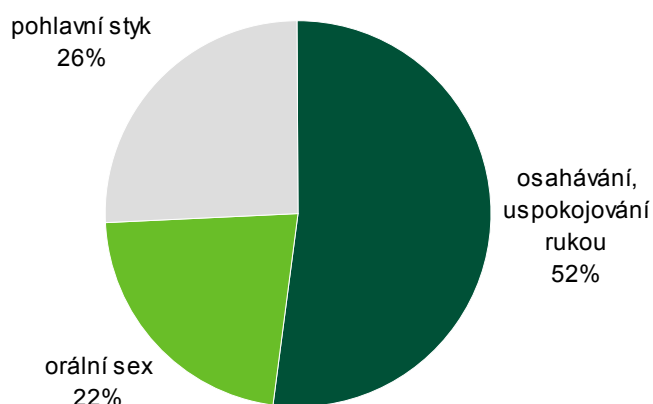
U všech dotazovaných byl pachatel členem rodiny. Konkrétně: šestkrát otec, dvakrát bratr, třikrát strýc, dvakrát prarodič (děda), jednou švagr a někdo jiný (nevlastní otec, nejmenovaný rodinný příbuzný, učitel Základní umělecké školy, matka a matčini partneři). Některé oběti byly zneužívány větším množstvím pachatelů, tento fakt je zaznamenán v grafu.

Autorka upozorňuje, že předpoklad pro účast na průzkumu nebyl určen původem pachatele, výsledky vyjadřují velké procentuální zastoupení pachatele z rodiny a popření obecně známého mýtu, že ke zneužívání častěji dochází od oběti neznámého člověka.

Závěry bodu 4

Postižené byly vystaveny bezkontaktní i kontaktní formě sexuálního zneužívání (osahávání přes šaty, osahávání obnaženého těla, stimulaci pohlavních orgánů, pohlavnímu styku vaginálnímu i análnímu). Ve více než polovině případů bylo zneužívání spojeno s vyhrožováním, zastrasováním a citovým vydíráním, u dvou případů lze nalézt náznaky komerčního sexuálního zneužívání. Na grafickém zpracování lze vidět, že šest z šestnácti respondentek prožily všechny zmíněné druhy zneužívání. K pohlavnímu styku docházelo již u sedmileté oběti, nejstarší oběti pohlavně zneužívané bylo 23 let.

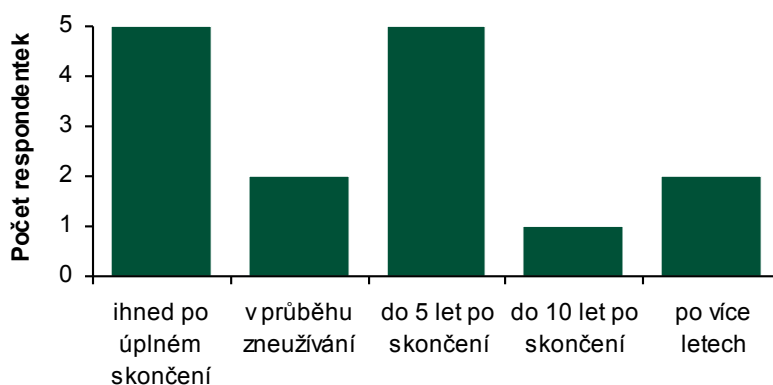
Graf 2: Forma sexuálního zneužívání respondentek

Závěry bodu 5

Časový interval mezi prvním zneužitím a svěřením se nejbližšímu členu rodiny (matce, tetě, prarodičovi) byl různý. Dvě oběti se svěřily okamžitě (šlo o případ jednorázového zneužití), ale v případech dlouhodobého zneužití se interval pohybuje v rozmezí několika měsíců do několik let (až 13 let). U obětí, které se svěřily v průběhu, nemělo sdělení žádný význam, osoba, které bylo tajemství svěřeno nezareagovala natolik, aby zneužívání zamezila.

Graf 3: Období svěření respondentek

Závěry bodu 6

Odpovědi všech respondentek týkajících se reakcí nejbližšího člena rodiny na svěřeni vyjadřují následující: reakcím přisuzují větší váhu než samotnému zneužívání, samotný fakt zneužívání tímto není zlehčen. Pokud byly reakce rodiny negativní (tj., že nebyly učiněny žádné kroky ke zmírnění pocitů viny, utrpení, bolesti, či zabránění opakovanému zneužití), dopady na psychickou stránku oběti byly větší či proběhly v horších projevech. To potvrzuje autorčinu hypotézu o vzájemné propojenosti reakcí nejbližších členů rodiny a následků zneužívání, které si oběť nese do dospělosti. Jiná je ovšem situace u postižených, které podstoupily kvalitní, několikaletou terapii. Jak zmínila sama doktorka Jiřina Dolanská z centra Élektra a podle toho, co lze vyčíst z odpovědí dotazovaných, může několikaletá terapie změnit náhled postižené na věci, které se jí staly (ve směru zlehčení, zmírnění negativních dopadů).

Závěry bodu 7

Vyšetřování na základě ohlášení trestného činu sexuální zneužívání proběhlo pouze v jednom případě (Z.K.). Nebylo autorčiny záměrem najít respondentky, u kterých by vyšetřování Policií ČR neproběhlo. Počet nahlášení podporuje přesvědčení, že při rodinném sexuálním zneužívání jsou právě vztahy oním určujícím bodem, kvůli kterému k vyšetřování nedochází. Rodinné klima a soudržnost by mohly v oběti způsobit výčitky svědomí za rozkol mezi rodinnými příslušníky. Mnohdy bylo oběti vyhrožováno a tím, že se jí nedostalo žádné podpory, na to sama neměla sílu. Přesvědčení, že by jí vyšetřování pomohlo, dostalo se jí spravedlnosti a pachatel byl uvězněn, je u většiny dotazovaných velmi nízké. Ukazuje to na špatnou reputaci Policie ČR? V těchto případech zřejmě ano.

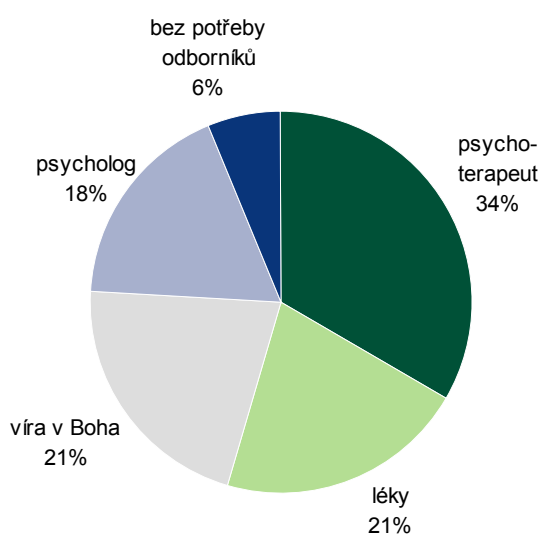
Závěry bodu 8

Potřeba následné péče po prožitém zneužívání je ve všech případech nutná. Podle závažnosti projevů se do kategorie pomáhající profese řadí: psycholog, psychoterapeut a psychiatr, především kvůli medikamentózní léčbě. Z celkového počtu šestnácti respondentek tuto péči nyní potřebuje devět z nich. Dále pět z nich navštěvuje

internetové diskuze, kde sdílí své zážitky, čtyři z dotazovaných navštěvují psychiatra s primární potřebou antidepresiv (trpí depresemi, úzkostmi, fobiemi). Jedna respondentka využívá alternativních forem (kineziologii, rodinné konstelace, craniosacrální terapii a tantra jogu pro ženy).

Odborníky z oboru psychologie, psychiatrie či psychoterapie nyní nepotřebuje sedm z šestnácti dotazovaných. Čtyři z uvedených podstoupily dlouhodobou terapii v centru Élektra (Centrum pomoci ženám zneužitých v dětství), vnímají ji jako velmi přínosnou, bez které by nyní nemohly tak dobře fungovat, a to ve společenském životě, ani v osobním. L.J., která nevyhledává odborníky v tomto oboru sama sdělila, že podle ní je hlavním důvodem velmi pozitivní reakce její matky na svěření. Matka se jí stala oporou, poskytla jí v nejvíce nutnou dobu lásku, důvěru a péči, což natolik zmírnilo následky zneužití, že nyní nepotřebuje psychologickou pomoc. Další, co jí kromě péče matky pomáhá, je víra v Boha.

Graf 4: Potřeby následné péče respondentek po zneužití

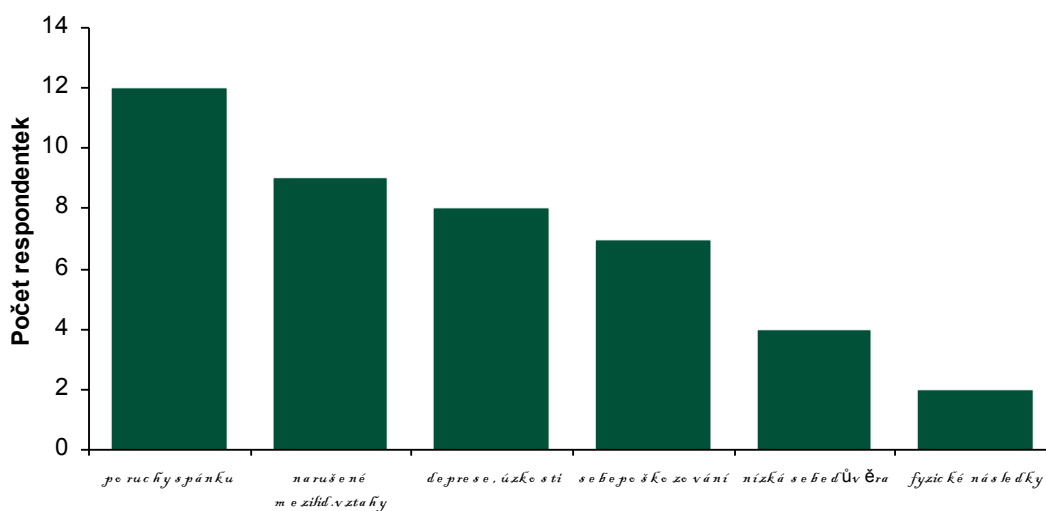
Závěry bodu 9

Odborníci se shodují (např. Vaníčková, Dunovský, Matějček, Weiss, Dolanská), že následky sexuálního zneužívání v dětství si oběti nesou po zbytek života. Podstatné je, jak si své potíže sami uvědomují a jaká péče se jim následně dostává. V kapitole 5.1

autorka uvádí, že následky zneužívání se projevují v mnohých oblastech. Respondentky trpěly následujícími následky:

- Potížemi s důvěrou, sebedůvěrou, se sebehodnocením.
- Sklony k závislostem různého druhu (např. na návykových látkách).
- Depresemi, úzkostmi, záchvaty paniky.
- Narušením mezilidských vztahů, především k mužskému pohlaví.
- Potížemi v sexuálním životě.
- Přehnanou starostlivostí o děti (v jednom případě).
- Poruchami spánku, nočními můrami.

Graf 5: Následky respondentek po zneužívání

ZÁVĚR

Cílem práce nebylo zjistit nové, v literatuře prozatím nezminěné následky sexuálního zneužívání. Cílem bylo zjistit souvislosti mezi třemi vztahy:

1. původ pachatele trestného činu (rodinný příslušník či cizí člověk) – svěření se oběti
2. svěření se oběti sexuálního zneužívání nejbližší osobě – reakce osoby na svěření
3. reakce nejbližší osoby – následky sexuálního zneužívání na oběti

Autorka je přesvědčená o tom, že reakce na zneužívání rodinným příslušníkem jsou jiné, než kdyby se zneužívání dopustil oběti neznámý pachatel či pachatel s menší citovou zainteresovaností. Stopy na duši způsobené odmítnutím, nechápavostí či nedůvěrou rodičů si zneužívaná odnáší do života a jsou o to horší, že jde o negaci těmi nejbližšími. Překonat zneužívání v dětství znamená projít si náročnou cestou, jejímž začátkem je uvědomění si tohoto trestného činu.

Průzkum naznačil, že v případě pachatelů z rodinného prostředí, vnímají oběti jako nosnou a nejzávažnější reakci nejbližšího člena této „malé skupiny“ na zjištění zneužívání. Reakci osoby, které se svěřily, vidí jako první podstatný podnět ke zlepšení stavu ublížené duše. Na druhé místo žebříčku důležitosti staví fakt samotného zneužívání.

Každý člověk je jinak silnou osobností, což zčásti vychází z toho, jakou psychickou odolností ho vybaví rodinná výchova, zčásti jde o otázku genetickou, vliv má i prostředí, ve kterém vyrůstá. U všech obětí je nutná odborná následná péče v oblasti jak somatické, tak především psychologické.

Autorka zde vyjadřuje své mínění, že aby byla psychologická / psychoterapeutická pomoc účinná, musí k tomu nejdříve zneužívaná osoba dozrát, po stránce psychické především. Respondentka J.R. uvedla, že psychoterapie pro ni začala mít význam teprve tehdy, když pocítila, že je na to připravená, do té doby se na sezeních jen trápila.

Výzkum potvrdil, že všechny respondentky trpěly bezprostředně po zneužívání velmi nízkou sebedůvěrou a sebehodnocením, poruchami spánku a nočními můrami, stavy deprese, úzkostmi a méně či více vážnými poruchami mezilidských vztahů. Zlepšení těchto oblastí záleželo na pomoci nejbližšího okolí (rodiny, partnera) a na poskytnuté psychologické či psychoterapeutické péči.

Respondentky J.R. a N.O. popsaly, že hlavně díky pomoci partnerů, jejich projevům lásky a velké trpělivosti, dokázaly překonat potíže v sexuální oblasti. Podpora partnerů je mnohdy nejdůležitější součástí rehabilitace, kterou prodělávají zneužívané osoby. U deseti z respondentek jsou tyto potíže nepřekonatelné.

Autorka se přiklání k větší edukovanosti dětí o problematice sexuálního zneužívání pro ně přijatelnou formou, aby nemohlo docházet k dlouhodobému zneužívání právě na základě jejich neinformovanosti.

Děti by měly být našim dědictvím, vším, pro co stojí žít a za co nám stojí bojovat. Důsledky nešťastně prožitého dětství se mohou v menší či větší míře projevit ve vnímání mezilidských a partnerských vztahů, ve schopnosti zvládat život se všemi nástrahami. Od rodiny je důležitý přístup a chování vůči vlastním dětem, to, co jim jako další generaci předá, čím je pro další život vyzbrojí, co jim vstřípí jako správné a jaké hranice jim vůči chování druhých dá.

Přínos práce vidí autorka především v upozornění na vztahy mezi zmíněnými třemi proměnnými a okolnostmi rodinného sexuálního zneužívání.

Autorka si uvědomuje, že informace poskytnuté respondentkami nemusí být ve skutečnosti stoprocentně přesné. V rozhovorech s doktorkou Jiřinou Dolanskou (ze dne 25.5.2009, 8.6.2009) se dozvěděla, že se obětem po nějaké době znásobené úspěšným absolvováním několikaleté terapie mění pohled na prožité události s tendencí snižovat závažnost pachatelova jednání. To je další důležitá oblast zkoumání, která však již přesahuje rozsah této práce.

SHRNUTÍ

Práce je zaměřena na výzkum mezi dospělými ženami, oběťmi sexuálního zneužívání v dětství. Na základě jejich životních příběhů bylo zjišťováno, jaké následky si nesou do dospělosti, jsou-li v dětství zneužívány členem rodiny. Dále jaký má původ pachatele vliv na prvotní reakci osoby, jíž se zneužívaná svěřila, a jaký má tato reakce vliv na psychickou stránku oběti v dospělosti.

Ve všech případech byl pachatel členem rodiny, konkrétně: šestkrát otec, dvakrát bratr, třikrát strýc, dvakrát prarodič (děda) a jednou švagr. Doba, po které se oběti svěřily nejbližší osobě (v případě respondentek matce, tetě, příteli) se lišila podle toho, jaké klima v rodině panovalo, záviselo také na kvalitě vztahu mezi matkou a dcerou (obětí). Souhrnně šlo o dny až roky. Negativní reakce nejbližších na zjištění zneužívání u obětí způsobily (podle druhu a délky zneužívání) větší psychické potíže než zneužívání samotné. Dopady respondentky pocítily především v oblasti sebevědomí, emocionálního prožívání a mezilidských vztahů.

Dále bylo zjištěno, že příbuznost pachatele s obětí negativně ovlivňuje četnost vyšetřování trestného činu. U všech respondentek se ukázala jako nutná následná péče (psycholog, psychiatr, psychoterapeut, alternativní způsoby řešení – např. kineziologie, víra v Boha).

Diplomová práce potvrdila autorčinu hypotézu o souvislosti mezi rodinnými vztahy, pachatelem a následky sexuálního zneužívání.

SUMMARY

The dissertation focused on a research conducted amongst adult women, victims of sexual abuse in their childhood. Research has been carried out to determine what consequences are transferred into adult age in case the victims had been abused in childhood by a relative. Further, investigation has been undertaken to how the origin of abuser influences the initial reaction of person to whom the abused person confided to and what influence does this reaction has on psychics of the abused person in their adult age.

In all instances the offender was a family member, specifically: father in six instances, brother in two instances, uncle in three instances, grandfather in two instances and brother-in-law in one instance. The period after which the victims confided to the closest person (in the case of respondents mother, aunt, boyfriend) differed according to the climate in the family, depended also on the quality of relationship between mother and daughter (the victim). Collectively, it took days to years for the victims to confide. Negative reactions of next to kinds to discovery of abuse caused to victims caused (depending on nature and period of abuse) more significant psychic problems to victims than the abuse alone. The respondents felt the consequences foremost in the aspects of self-esteem, emotional experiencing and interpersonal relations.

Further finding was that relationship of offender with the abused person had negative influence on the number of investigations of criminal offence. Subsequent special care has shown to be necessary for all respondents, including care of psychologist, psychiatrist, psychotherapy, alternative ways of treatment – e.g. kinesiology, faith in God.

The dissertation confirmed the author's hypothesis on relation between family relationships, the offender and consequences of sexual abuse.

LITERATURA

BARLET-SIMPSON, B., KNEESHAW, S., SCHAEFER, CH. *The use of anatomical dolls to assess child sexual abuse: a critical review*, International Journal of Play Therapy, 2(2), pp. 35-51, 1993, APT, Inc.

BENTOVIM, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*, Grada, r. 1998, ISBN 80-7169-629-3

ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, Fakto v.o.s., r. 1999, ISBN 80-902614-1-8

ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, Portál, r. 2004, ISBN 80-7178-931-3

ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Grada, r. 2007, ISBN 978-80-247-2014-2

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, Grada, r. 1995, ISBN 80-7169-192-5

GOODMAN, G. S., BOTTOMS, B. L. *Child victims, child witnesses*, The Guilford Press, r. 1993

HANUŠOVÁ, J. *Sexuální zneužívání*, Vzdělávací institut ochrany dětí, r. 2006, ISBN 80-86991-64-4

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*, Portál, r. 2000, 1. vydání, ISBN 80-7178-303-X

HRIB, N. *Kriminalistická viktimologie, oběť a újma*, Bezpečnostní teorie a praxe (BTP), periodikum Policejní akademie ČR v Praze, rok 2007, č. 4, s. 73–80, vydalo MV ČR, ISSN 1801-8211

CHMELÍK, J. a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Portál, r. 2003, ISBN 80-7178-739-6

JONESOVÁ, E., ASEN, E. *Systemická párová terapie a deprese*, Konfrontace, r. 2004, ISBN 80-86088-09-X

KEMPE, R. S., KEMPE C.H. *Child Abuse*, Harvard University Press, r. 1994, 12.vydání, ISBN 0-674-11425-6

KRISTKOVÁ, V., LANGHANSOVÁ, H. *Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací*, Trestněprávní revue, 3/2008, roč. 7, s. 65-69, C. H. Beck, Praha

MACFARLANE, K., WATERMAN, J. *Sexual abuse of young children*, The Guilford Press, r. 1986

MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R. *O týrání a zneužívání*, Lidové noviny, r. 1996, ISBN 80-7106-194-8

PLŠKOVÁ, A. *Jája a Pája*, Kriminologický sborník, ročník XXXIX/1995, s. 329-336

Sexuálně zneužívané děti, Psychiatrické centrum Praha, r. 1995, ISBN 80-85121-99-9

SILBERG, J. L. *The treatment of dissociation in sexually abused children from a family/attachment perspective*, Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training 2004, vol. 41, No. 4, pg. 487-495

ŠERBEROVÁ, A., PIVODOVÁ, J. *Rozhovor s autorkou demonstračních pomůcek Jája a Pája*, Kriminologický sborník 3/1998, s. 53-55

TAÜBNER, V. *Nejstřeženější tajemství – sexuální zneužívání dětí*, Trizonia, r. 1996, ISBN 80-85573-72-5

VANÍČKOVÁ, E. *Sexuální násilí na dětech (výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence)*, Portál, r. 1999, ISBN 80-7178-286-6

WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*, Grada, r. 2005, ISBN 80-247-0929-5

WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání, pachatelé a oběti*, Grada, r. 2000, ISBN 80-7169-795-8

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dětská výslechová místnost (cit. 2009-01-15), online

<http://www.policie.cz/clanek/detska-vyslechova-mistnost.aspx>

Doporučení Rec (2006) 8 Výboru ministrů (cit. 2009-03-22), online

[http://www.bkb.cz/files/uploaded/UserFiles/File/Rec\(2006\)8.doc](http://www.bkb.cz/files/uploaded/UserFiles/File/Rec(2006)8.doc)

Důsledky sexuálního zneužívání (cit. 2009-02-20), online

http://www.centrumelektra.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=20&Itemid=32

Klokánek, rodinná alternativa ústavní péče (cit. 2009-01-10), online

<http://www.fod.cz/klokane.htm>

Právní vymezení sexuálního zneužívání (cit. 2009-02-20), online

http://www.centrumelektra.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=27&Itemid=40

Premenstruační dysforie (cit. 2009-02-18), online

<http://www.psychoporadna.cz/cz/premenstruacni-dysforie/29.html?w=premenstrua%ED+syndrom>

Reakce státních orgánů na násilí na dětech (cit. 2009-03-22), online <http://www.llp.cz/>

[cz/liga-v-mediich/reakce-statnich-organu-na-nasili-na-detech-z149](http://www.llp.cz/cz/liga-v-mediich/reakce-statnich-organu-na-nasili-na-detech-z149)

Rozhodnutí Rady Evropské unie o postavení obětí v trestním řízení (cit. 2009-03-22), online

http://www.bkb.cz/files/uploaded/UserFiles/File/A_Rovozhodnut5.3.2001_d.doc

Rozhovor se Zorou Duškovou, Stojí za to dětem věřit (cit. 2009-03-18), online

<http://www.dkc.cz/knihovna/rozhovor-zora-duskova.pdf>

Trestní právo, (cit. 2009-01-10), online http://cs.wikipedia.org/wiki/Trestní_právo

Týrání a zneužívání dětí – legislativa, (cit. 2009-03-24), online

<http://www.icm.cz/syndrom-can-legislativa>

Ulcerózní kolitida, (cit. 2009-05-20), online <http://www.celostnimedicina.cz/ulcerozni-kolitida-zanet-tlusteho-streva.htm>

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, (cit. 2009-02-22), online

wintr.webz.cz/dokumenty/umluva.doc

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) (cit. 2009-02-15), online

http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_rad/

JINÉ ZDROJE

Filmový festival Jeden svět, film *Rough Aunties (Nezlomné tety)* – Velká Británie, r. 2008, shlédnuto 2009-03-16, kino Atlas, Sokolovská 1, 186 00 Praha

Rozhovor s PhDr. Jiřinou Dolanskou Ph.D., Občanské sdružení Élektra – Centrum pomoci ženám zneužitým v dětství, Praha, 2009-05-25, 2009-06-08

PŘÍLOHY

Příloha A: Slovníček – základní terminologické vymezení

Příloha A: Slovníček – základní terminologické vymezení

1.1 POJMY SOUVISEJÍCÍ S AGRESÍ

Výčet pojmů související s agresí autorka čerpala především z publikace I. Čermáka, tam, kde je uvedeno jinak, byla zdrojem publikace jiná.

Afekt vzteku či zlosti

„Vzniká náhle, je těžko ovladatelný, jedinec v takovém stavu nerespektuje společenské normy a tendence k násilí jsou u něj lehce pozorovatelné.“¹

Agrese

Buss (1961) popisuje agresi jako chování bez motivace, jako udílení škodlivých stimulů druhému člověku.

Albert Bandura (1971) tvrdí, že mnoho lidí označuje za agresi chování, které není v souladu se schvalovanými sociálními pravidly.

Další autoři píší o tom, že primárním cílem takového jednání je získání moci nad druhým člověkem, ovlivnit ho, nebo si např. potvrdit vlastní hodnotu či druhému záměrně ublížit.

Agresivita

Dle Čermáka je agresivita dispozice k agresivnímu jednání. Člověk, který je nadán vysokou mírou agresivity, je často v nejrůznějších situacích náchylný jednat agresivně.

Asertivita

„Schopnost, kdy člověk dokáže trvat na svých názorech a prosazovat svá práva v rámci existujících zákonů.“

Hněv

¹ Čermák - Lidská agrese a její souvislosti, 1999, s. 26

„Emocionální stav, který často agresi doprovází, není však nezbytnou podmínkou agrese (např. impulzivní jednání často hněv postrádá)“

Hostilita

Negativní postoj k jedinci či více lidem.

„Hostilní člověk hodnotí téměř výlučně kriticky a negativně“.²

Násilí

Může znamenat jen projev agrese v chování, je někdy z agrese vyčleňováno.
„Důvodem pro toto tvrzení je to, že agrese představuje motivační zdroj násilí“.

1.2 POJMY SOUVISEJÍCÍ SE ZNEUŽÍVÁNÍM

Komerční sexuální vykořisťování dětí (CSEC - Commercial Sexual Exploitation of Children)

Je vymezeno Stockholmským kongresem jako: „... použití dítěte pro sexuální účely za peníze nebo odměnu v naturáliích mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely.“ (Dokumenty ze Stockholmského světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, 1996)³

Odborníci rozlišují tři formy CSEC – dětskou prostituci, dětskou pornografii a obchod s dětmi pro sexuální průmysl.

Prostituce

² Čermák - Lidská agrese a její souvislosti, 1999, s. 26

³ Vaničková - Sexuální násilí na dětech, 1999, s. 17

„Je specifický druh podnikání (obchodu), jehož prostředkem je poskytování sexuálních služeb jiným osobám za úplatu.“⁴ Úplata nemusí mít pouze finanční podobu, ale může mít i jinou formu, např. získání určité výhody, poskytnutí protislužby apod.

Dětská pornografie

Chmelík ji popisuje jako zobrazení dětských pohlavních orgánů, pohlavního nebo jiného sexuálního styku s dítětem nebo mezi dětmi.

Z jiného zdroje se můžeme dočíst, že tento pojem v sobě obsahuje jakýkoli obrazový nebo textový materiál, který používá děti v sexuálním kontextu. Obrazová pornografie je definována jako: „ Zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné nebo simulované nebo vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu.“ Zvuková pornografie je charakterizována jako používání jakýchkoli zvukových prostředků užívajících dětský hlas, skutečný či simulovaný za účelem sexuálního uspokojení uživatele, zahrnuje také její výrobu, rozšiřování nebo používání.⁵

Sexuální násilí

Za sexuální násilí se obvykle považuje sexuální napadení s pokusem o znásilnění, znásilnění dokonané a sexuální obtěžování.

V každé kultuře má muž k dispozici jak nenásilné, tak i násilné prostředky, kterými se muž snaží dosáhnout ženina souhlasu se sexem. K ovlivnění ženy nejprve použije nenásilné prostředky, jako přesvědčování, odměny, různé formy sebereprezentace, někteří autoři dokonce uvádí i vyjadřování lásky, ať už ji cítí, nebo ne. Pokud žena jeho snahy akceptuje, ale sex stále odmítá, pak se ji za jistých okolností muž pokusí přinutit k sexuálnímu aktu. V tomto okamžiku se již muž pokouší dosáhnout sexuálního uspokojení bez předchozích rituálů.

Sekundární viktimizace

⁴ Chmelík - Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, 2003, s. 17

⁵ Týrán a [zneužívání dětí – legislativa, www.icm.cz](http://www.icm.cz)

Původ je v latinském slovu *victim* – oběť. Jak může být patrné z názvu, etymologicky to lze vyjádřit jako druhotné pocíťování viny.

Dle odborníků jde o druhotné poškozování dítěte či dospělého opakovaným nadbytečným či vynuceným (navíc často ještě necitlivým) vyšetřováním či nevhodnými terapeutickými opatřeními.

V Doporučení Rec (2006) 8 Výboru Ministrů se sekundární viktimizace popisuje jako viktimizace, která je výsledkem reakce institucí a jednotlivců na oběť.⁶

Sekundární viktimizace navazuje logicky na primární, kterou je bezprostřední důsledek trestného činu, tedy to, co následuje ihned po spáchání, v našem případě sexuálního zneužití.

Sekundární viktimizace je o to horší, že je do velké míry způsobena reakcemi nejbližší okolí (hlavně rodiny), postupy institucí, které byly původně určeny na ochranu dítěte (oběti) nebo často nešetrným projednáváním před soudem. Jak píše doc. Čírtková, zdrojem sekundární viktimizace může být samozřejmě i nevhodné jednání policistů (necitlivý a netaktní přístup, nevhodná komunikace, nesrozumitelné vysvětlení dalšího průběhu vyšetřování).⁷

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (Child Abuse and Neglect CAN)

Definován byl poprvé na třetí evropské konferenci o zneužívaných a zanedbávaných dětech, která se konala r. 1991 v Praze. Zdravotnická komise Rady Evropy v r. 1992 pak přijala definici tohoto syndromu, jehož obsahem je tělesné, citové, sexuální týrání dítěte, zanedbávání (úmyslná nepéče) a systémové zneužití dítěte.

⁶ Dodatek k Doporučení Rec (2006) 8 č. 1.3 (druhotná viktimizace znamená viktimizaci, k níž dochází nikoliv v přímém důsledku trestného činu, nýbrž v průběhu reakcí ze strany institucí a jednotlivců vůči oběti).

⁷ Čírtková - Policejní psychologie, 2004

Syndrom CAN, z anglického Child Abuse and Neglect, je syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Zahrnuje především fyzické a psychické týrání dítěte, sexuální zneužívání dětí, zanedbávání (pasivní zneužívání), psychické přetěžování dětí v rámci vyhocených rozvodových sporů atp. Zásadním způsobem poškozuje tělesný, duševní či společenský stav a vývoj dítěte, případně způsobuje jeho smrt. Je to tedy závažný multifaktoriální, sociálně patologický jev.⁸

Viktimologie

Viktimologie vychází etymologicky z latinského slova victima – oběť. Jde tedy o nauku o obětech. Zkoumá vědeckým způsobem oběti trestných činů, jejich podíl a vztah k vývoji trestného činu. Tato nauka je relativně nová a reaguje hlavně na podněty přiměřené péče a postavení oběti v systému trestního práva.⁹

Zneužití, sexuální zneužití (CSA – Child Sexual Abuse)

Pojem zneužití může označovat jak různé formy pohlavního styku (vaginálního či anální soulože, případně styku mezi stehna), masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení, eventuálně i uspokojení pachatele.¹⁰

Podle znění § 242 trestního zákona „ten, kdo vykoná soulož s osobou mladší než 15 let nebo kdo takovou osobu jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden až osm let“. Podle § 243 trestního zákona „kdo zneužije závislosti osoby mladší než 18 let nebo osoby svěřené do jeho dozoru, přiměje ji k mimomanželské souloži, nebo kdo takovou osobu jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“¹¹

Chmelík sále definuje sexuální zneužívání jako nepatřičné vystavení (zpravidla dítěte) pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje pohlavní dotýkání, styk či

⁸ Zora Dušková v rozhovoru, www.dkc.cz

⁹ Čírtková - Policejní psychologie, 2004, s. 187

¹⁰ Weiss - Sexuální zneužívání, pachatelé a oběti, 2000

¹¹ Čermák - Lidská agrese a její souvislosti, 1999 s. 138

vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, nebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Pohlavní týrání lze dělit na bezdotykové nebo dotykové.

Anglická psycholožka Elliotová (1994) soudí, že pod sexuální zneužívání dětí do 15 let patří tyto aktivity:

- Neslušné odhalování intimních částí pachatele a sexuální slídičství, sprchování s cílem sexuálního vzrušení,
- pořizování pornografických snímků dětí,
- osahávání pohlavních orgánů dětí a nucení dítěte k osahávání pohlavních orgánů pachatele,